

**ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐՈՒՄ
ՀՈՍԱՆՉԱՐՈՒՄԻՒՅ, ՎԱՎԱՅԻՆ ԹՈՒՆԱՎՈՐՈՒՄԻՒՅ
ԵՎ ԱՅԼ ՂԺԲԱԽՏ ՊԱՏԱՆՉԱՐՆԵՐԻՒՅ ՏՈՒԺԱԾՆԵՐԻՆ
ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ՃՈՒՅՅ ՏԱԼՈՒ**

ՃՈՒՅՅՈՒՄՆԵՐ

ԷՆԵՐԳԵՏԻԿԱՅԻ ԳԻՏԱՎԵՏԱԳՈՒՏԱԿԱՆ ԲՆԱՌԵՍՈՒՏ

ԷՆԵՐԳԵՏԻԿ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐՈՒՄ
ՀՈՍՄՆՁԱՐՈՒՄԻՅ, ԳԱԶԱՅԻՆ ԹՈՒԱՎԱՐՈՒՄԻՅ
ԵՎ ԱՅԼ ԴԺԲԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱՐՆԵՐԻՅ ՏՈՒԺԱԾՆԵՐԻՆ
ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ՑՈՒՅՅ ՏԱԼՈՒ

ՑՈՒՅՅՈՒՄՆԵՐ

Երևան, 2003թ.

Էսերգետիկ օբյեկտներում հոսանքահարումից, գազային թունավորումից և այլ դժբախսդ պարագաներից վրա տափառ առաջին օգնություն ցույց տալու ցուցումներ, 39 էջ, 2003թ:

Մշակումը կատարվել է հետևյալ Կանոնների և Հրահանգի հիման վրա

1. «Инструкция по оказанию первой помощи пострадавшим в связи с несчастными случаями при обслуживании энергетического оборудования» Энергоатомиздат, 1987г.

2. «Правила безопасности при эксплуатации электроустановок потребителей» Госэнергонадзор, 1994г.

3. «Правила технической эксплуатации и требования безопасности труда в газовом хозяйстве РСФСР», Стройиздат, Москва, 1994г.

Մշակողներ՝ Լ. Նովիաննիսյան, Գ. Մակարյան

Խմբագիր՝ Դ. Բաղդասարյան

Պատվեր՝ 114

Տպաքանակ՝ 450

Տպագրված է Հայաստանի Պետական Ճարկարագիրական Համակարանի
պատճենում

Երևան, Տերյան 105

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

Առաջին օգնությունը՝ դա միջոցառումների այն համալիրն է, որն իրականացվում է մինչև բուժանձնակազմի ժամանումը, և ուղղված է փուժածի կյանքի պահպանման ու առողջության վերականգնմանը: Օգնությունը պետք է ցույց տա այն անձը, որ գիտելում է փուժածի մոլոր (փոխօգնություն), կամ անձամբ փուժածը (ինքնօգնություն):

Տուժածի կյանքն ու հերփագա հաջող բուժումը, որպես կանոն, կախված է այն բանից, թե ինչքանով է արագ և հմուտ ցույց տրված առաջին օգնությունը: Այդ պարբառով, յուրաքանչյուրը պետք է իմանա ինչպես ցույց տալ առաջին օգնությունը և կարողանա այն ցույց տալ փուժածին և ինքն իրեն:

Հոսանքահարումից և այլ դժբախտ պաշտամբներից առաջին օգնություն ցույց տալու հաջողության հիմնական պայմաններն են. օգնություն (ինքնօգնություն) ցույց տվողի հանգիստ պահվածքը (խուճապի չմարդնվելը), հետաքանչյուրը և գործողությունների արագությունը, գիտելիքներն ու հմտությունը:

Այդ հագուստությունները ձեռք են բերվում հագուստ նախապարհասրման ընթացքում, որը պետք է անցկացվի մասնագիրական ուսուցման հետ մեջքեղ, քանի որ միայն առաջին օգնություն ցույց տալու կանոնների իմացությունը բավական չէ: Չենարկության յուրաքանչյուր աշխափող պետք է կարողանա օգնությունը ցույց տալ նույնպիսի հմտությամբ, ինչպես որ կագուստ է իր մասնագիրական պարփականությունները: Այդ պարբառով է մասնագիրական ունակությանը և առաջին օգնություն ցույց տալու հմտությանը պետք է ներկայացվեն միաբնակ պահանջներ:

Էլեկտրակայաններ, էլեկտրակայաններ, ենթակայաններ և էլեկտրական ցանցեր սպասարկող ամրող անձնակազմը պետք է պարբերաբար անցնի հրահանգավորում առաջին օգնություն ցույց տալու եղանակների վերաբերյալ, ինչպես նաև էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից ազատելու, արհեստական շնչառություն տալու և սրբի արդարին մերսում կարարելու ձևերի գործնական ուսուցում:

Պարապմունքները պետք է անցկացնեն բուժանձնակազմի կամ անվտանգության գրեխնիկայի ինժեներական կազմից գիրակ (իրազեկ) անձինք, որոնք անցել են հագուստ նախապարհասրում և իրավունք ունեն ուսուցելու անձնակազմին՝ առաջին օգնություն ցույց տալու ձևերին:

Ուսուցման կազմակերպման պատրաստանարվությունը կրում է ձեռնարկության ղեկավարը:

Որպեսզի առաջին օգնությունը լինի ժամանակին և արդյունավել, անձնակազմի հերթապահության գրեթերում պետք է լինեն.

ա) դեղարկղիկներ (կամ առաջին օգնության պայուսակներ՝ բրիգադավարների մոլոր, ձեռնարկության դրամագիր դուրս աշխափելու ժամանակ)՝ բուժմիջոցների և դեղորայքի անհրաժեշտ լրակազմով (գրես՝ այլուսակ)՝ առաջին օգնություն ցույց տալու համար,

բ) պալակադներ, որ պարկերված են դժբախտ պարփականների դեպքում փուժածին առաջին օգնություն ցույց տալու, արհեստական շնչառություն և սրբի արդարին մերսում կարարելու եղանակները (ձևերը),

գ) ցուցանակներ և նշաններ՝ դեղարկղիկների ու բուժկերերի գրեթերը հեշտությամբ գրնելու համար:

Կողմանակի կազմակերպությունների կողմից աշխարհանքներ կարարելիս, այդ կազմակերպությունների անձնակազմը պետք է գրեթեկացվի դեղարկղիկների և բուժկերերի գրեթադրության մասին:

Դեղարկության պարունակությունը

Nº	Բուժմիջոցների և դեղորայքի անվանումը	Կիրառությունը	Քանակը
*1.	Անհագական վիրակապման հականեխիչ փաթեթներ Վիրակապ (բիսփ)	Վիրակապ դնելու համար	5 հագ
*2.	Բամբակ	Նույնը	5 հագ
*3.	Բամբակամառյայէ վիրակապ	Նույնը	5 կապոց՝ 50-ական գ.
*4.	Բամբակամառյայէ վիրակապ	Կոփրվածքները վիրակապելու համար	3 հագ
5.	Ռենֆինե լարան	Արնահոսությունը դադարեցնելու համար	1 հագ
6.	Տախտավանդ (բենկակալ)	Կոփրվածքի և հոդախախտումների դեպքում վերջույթները ամրացնելու համար	3-4 հագ
7.	Ռենֆինե պարկ՝ սառույցի համար	Կոփրվածքների, հոդախախտումների և ճնշվածքների դեպքում վնասված տեղերը սառեցնելու համար	1 հագ
8.	Բաժակ	Դեղները խմելու, աշքերը և սրամքները լվանալու լուծույթ պարասպելու համար	1 հագ
9.	Թեյի գդալ	Լուծույթներ պարասպելու համար	1 հագ
*10.	Ցող (5%-անոց սպիրտային լուծույթ)	Վերջի շուրջը, մաշկի թարմ քերծվածքին ու ճնշվածքին բնելու համար	1 սրվակ (50մլ)
*11.	Անուշադրի սպիրտ (10%-անոց ամոնիակի լուծույթ)	Օգրագործվում է ուշաթափության դեպքում (բամբակի վրա կաթեցնելով 2-3 կարելի և մոդեցնելով գումարով քիչին)	1 սրվակ (50 մլ)
12.	Բորաթթու	2-4%-անոց լուծույթ պարասպելու համար (աչքերը և մաշկը լվանալու համար, վոլվյան աղենով աչքերի այրվածքի դեպքում աչքերին թրջոց դնելու համար, ալկալիով այրվածքների դեպքում թերանը ողողելու համար)	1 փաթեթ (25 գ.)
13.	Կերակրի (խմելու) սողա (նարինիմի հիդրոկարբոնափը կամ երկածխաթթվային նարինումը)	2-4 %-անոց լուծույթ պարասպելու համար (թթվով այրվածքների դեպքում աչքերը և մաշկը լվանալու և թերանը ողողելու համար)	1 փաթեթ (25 գ.)
*14.	Զրածնի պերօքսիդի լուծույթ (3%-անոց)	Քթից և փոքր վերքերից ու քերծվածքներից արնահոսությունը դադարեցնելու համար	1 սրվակ (50 մլ)
*15.	Կարբվախորի (վալերիանա) թուրմ	Նյարդային համակարգը հանգստացնելու համար	1 սրվակ (30 մլ)
16.	Անզիխական (դառը) աղ (լուծողական)	Սևնդի և այլ թունավորումների դեպքում խմելու համար	50 գ.
17.	Ազդիվացված ածուխ (փոշի կամ հար)	Նույնը	50 գ.
18.	Պերմանենաթթախական կալիում (բյուրեղները)	Նույնը	10 գ.
*19.	Վալիորի կամ նիտրագլիցերին	Ընդունել սրբի շրջանում ուժեղ ցավերի դեպքում [մեկական հար դնելով լեզվի վակ (մինչև ներծծվելը)]	1 պարկում (բյուրիկ)
*20.	Ամիդոպիրին, ամալգին (հարերը)	Որպես ջերմությունն իջեցնող և ցավամոքիչ միջոց ընդունելու համար	2 ծրար (փաթեթվածք)

Ծանոթություններ.

- Խմելու սողայի և բորաթթվի լուծույթները նախարենավում են միայն այնպիսի աշխարհագեղերի համար, որպես աշխարհներ են փարփում թթուների և ալկալիների հետ:
- Այն արդարադամասերում և լարորագորիաներում, որ բացառված չէ թունավոր գազերից ու վնասակար նյութերից թունավորվելու և վնասվելու հնարավորությունը, դեղարկողիկը կարող է համապատասխանաբար լրացվել:
- Առաջին օգնության պայուսակի համար նախարենաված բուժմիջոցների հավաքածովի մեջ մինում են ասդոյիկով նշվածները, ընդ որում ցուցակում նշվածի 50 %-ի բանակությամբ:
- Ամոռն ամիսներին այն աշխարհագեղերում, որպես հնարավոր է միջաբների խայթոցներ, դեղարկղներում (պայուսակներում) պետք է լինեն դիմենորոյ (մեկ ծրար) և կորորդամին (մեկ սրվակ):
- Դեղարկողիկի դմերի ներսի կողմից հարկ է հապուկ ձևով (պարզ) նշել, թե ինչ վնասվածքի ժամանակ ինչ դեղանյութեր պետք է օգտագործել (օրինակ՝ թթից արյունահոսության ժամանակ՝ 3%-անոց ջրածնի պետքի լուծույթ):

Օգնություն ցույց տվողը պետք է գիտենա.

- ա) մարդու օրգանիզմի կենսական կարևորագույն ֆունկցիաների խախտման հիմնական նշանները,
- բ) առաջին օգնություն ցույց տվալու հիմնական սկզբունքները և գումարով սրացած վնասվածքների ընույթին համապատասխան դրանց կիրառման ձևերը,
- գ) գումարությունների գումարությունները և դեպքի վայրից հեռացնելու (եվակուացիայի) ձևերը:

Օգնություն ցույց տվողը պետք է կարողանա.

- զնահագել գումարածի վիճակը և որոշել՝ թե առաջին հերթին ինչ օգնության կարիք է զգում,
- ապահովել վերին շնչառական ուղիների ազատ անցունակությունը,
- կապարել արհեստական շնչառություն՝ «քերանից-քերան» («քերանից-քիթ»), սրբի փակ մերսում և զնահագել դրաց արդյունավելությունը,
- ժամանակավորապես դադարեցնել արյունահոսությունը՝ ոեփինե լարան կամ ճնշող վիրակապ դնելով, անոթը մափով սեղմելով,
- վնասվածքի (վիրավորվելու, վերքեր սրբանալու, այրվածքի, ցրտահարության, ճմլվածքի, ծեծվածքի) դեպքում վիրակապել,
- անշարժացնել մարմնի վնասված մասը՝ ուսկրի կոպրվածքների, ծանր ճմլվածքների, շերմային վնասվածքների դեպքում,
- օգնություն ցույց փակ՝ շերմա և արևահարման, խեղդվելու, սուր թունավորման, փսխելու և անգիտակից վիճակի դեպքում,
- օգրագործել ձեռքի փակ գրնվող միջոցները՝ գումարածին փեղափոխելու, մեքենա բարձրացնելու և փոխադրելու ժամանակ,
- որոշել գումարածին շրապ օգնություն կամ պարահական փրանսապորտով փոխադրելու նպարակահարմարությունը,
- օգրվել առաջին օգնության դեղարկողիկից:

Տուժածին առաջին օգնությունը ցույց փալու գործողությունների հաջորդականությունը.

1. Տուժածի օրգանիզմի վրա ազդող վիրանգավոր և վնասակար գործոնների ազդեցության վերացնը (Ելեկտրական հոսանքի ազդեցությունից ազարելը, վարակված օդից հեռացնելը, այրվող հազութի մարելը, ջրից հանելը և այլն),
2. գումարածի վիճակի զնահագելը,
3. գումարածի կյանքի համար ամենամեծ սպառնալիք ներկայացնող վնասվածքի բնույթի և նրան փրկելու գործողությունների հաջորդականության որոշումը,
4. գումարածին փրկելու համար անհրաժեշտ միջոցառումների իրագործումը՝ ըստ շուրջափակության (առաջին հերթին) կապարելու հաջորդականության (Վերին շնչառական ուղիների անցունակության վերականգնում, արհեստական շնչառության և սրբի արփաքին մերսման կարարում, արյունահոսության դադարեցում, կորրվածքի փեղի անշարժացում, վիրակապում և այլն),
5. մինչև բուժանձնակազմի ժամանումը գումարածի հիմնական կենսական ֆունկցիաների պահպանումը,
6. շրապ բուժօգնության (բժշկի) կանչը, կամ գումարածին մոփակա բուժիաստրափություն փոխադրելու միջոցառումների ձեռնարկումը:

Դեպքի վայր բուժանձնակազմ կանչելու անհնարինության դեպքում, անհրաժեշտ է ապահովել գումարածի փոխադրումը մոփակա բուժիմնարկություն: Տուժածին կարելի է փոխադրել միայն կայուն շնչառության և երակազարկի ժամանակ:

Այն դեպքում, եթե գումարածի վիճակը թույլ չի փալիս նրա փոխադրումը, անհրաժեշտ է պահպանել նրա հիմնական կենսական ֆունկցիաները, մինչև բուժաշխափողի ժամանումը:

2. ՏՈՒԺԱԾԻՆ ՎԼԱՑՎԱԾՔԱՐՈՒՅՅՅ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԱԶԱՏԵԼԸ

Տուժածին օգնություն ցույց փալը սկսվում է վնասվածքահարույց գործոնի ազդեցությունից նրան ազարելու պահից:

- Ելեկտրակայանքի անշարժում,
- հոսանքափառ մասերից լարման հանում կամ գումարածին դրանցից զարում, քայլային լարման գորուց դուրս բերում և այլն,
- վրանգավոր գորուց դուրս հանում (գազավորված, փոշովված, օդի շափ ցածր, կամ շափ բարձր շերմաստիճան և այլն),

• արփաքարական սարքավորանքի, շարժվող մեքենաների ու մեխանիզմների կանգնեցում,

• շոգու կամ ջրի անշարժում,

• ջրից դուրս հանում,

• այրվող հագուստի մարում և այլն:

Այդ դեպքում, օգնություն ցույց տվողը պետք է պաշփանվի վնասվածքահարույց գործոնի ազդեցությունից՝ օգրագործելով պաշփանական համապատասխան միջոցներ:

Հարկ է գումարածին այլ փեղ փոխադրել միայն այն դեպքում, եթե նրան, կամ օգնություն ցույց տվողին շարունակում է վրանգ սպառնալ, կամ եթե փեղում օգնություն ցույց տվող անհնար է. օրինակ՝ կապարել սրբի արփաքին մերսում հենարանի, կայմասյան վրա, կամ ճոճի (կախալաստրակի) մեջ և այլն:

Էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից ազարելը

Հոսանքահարման դեպքում անհրաժեշտ է փոխադին որքան կարելի է արագ ազարել հոսանքի ազդեցությունից, քանի որ օրգանիզմի վրա հոսանքի ազդեցության վկառությունից է կախված էլեկտրավնասալածի ծանրությունը:

Լարման փակ գրինվող հոսանքափար մասերին հպումը մեծ մասամբ առաջացնում է մկանների ջղաձգումների ակամա կրծափում և ընդհանուր գրգռում, որը կարող է բերել շնչառական օրգանների գործունեության և արյան շրջանառության խանգարման և նույնիսկ լրիվ դաշտարեցման:

Եթե փոխածը հաղորդալարը բռնում է ձեռքով, նրա մաքրները սեղմվում են այնպես ուժեղ, որ նրա ձեռքից հաղորդալարն ազարելը դառնում է անհնար: Այդ իսկ պարճառով, օգնություն ցույց փոխի առաջին գործողությունը պեսքը է լինի էլեկտրակայանքի այն մասի անջափումը, որին դիաբել է փոխածը:

Էլեկտրակայանքը կարելի է անջափել անջափիչի, հարիչի, կամ անջափող այլ սարքի օգնությամբ (նկ.1), ինչպես նաև ապահովիչները հանելով, խրոցակային հարակցիքը անջափելով, ողային գծի (ՕԳ) վրա «նեպում»-ով արիեսփական կարծ միացում սփեղծելով և այլն:

Եթե փոխածը գրինվում է բարձրության վրա, կայանքի անջափումը և այդպիսով էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից նրան ազափումը կարող է բարձրությունից ընկնելով պարճառ դառնալ: Այդ դեպքում անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել լրացուցիչ վնասվածքները կանխելով համար:

Կայանը անջափելիս, կարող է միաժամանակ անջափվել նաև էլեկտրական լուսավորությունը, այդ պարճառով, ցերեկային լուսավորության բացակայության դեպքում, անհրաժեշտ է լուսավորությունն ապահովել այլ աղբյուրից (միացնել վթարային լուսավորությունը, կուրակչային լապտերներ և այլն՝ հաշվի առնելով շինության պայմաններ և հրդեհավանագավորությունը), սակայն չուշացնելով կայանքի անջափումը և փոխածին առաջին ցույց փալը:

Էլեկտրակայանքն արագ անջափելու հնարավորության բացակայության դեպքում, անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռք առնել փոխածին ազարելու այն հոսանքափար մասից, որին դիաբել է նա: Այդ ժամանակ օգնություն ցույց փոխող ոչ մի դեպքում չենքը է դիաբի փոխածին առանց անհրաժեշտ նախազգուշական միջոցների օգտագործման, որովհետք դա վրանգավոր է կյանքի համար: Նա պեսքը է հերքնի նաև, որ ինըն էլ չդիաբի հոսանքափար մասին, կամ, գրինվելով հողանցման հոսանքի դարհուման գործում, ընկնի քայլի լարման փակ:

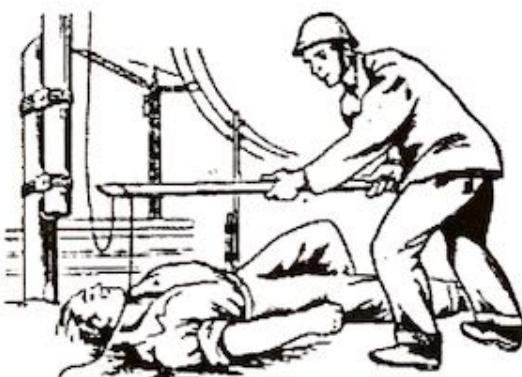
Մինչեւ 1000 Վ լարման ժամանակ փոխածին հոսանքափար մասերից կամ հաղորդալարից զարգելու համար պեսքը է օգտվել ճոպանից, փայտից, փախփակից կամ էլեկտրական հոսանք չհաղորդող որևէ այլ չոր առարկայից (նկ.2):

Հոսանքափար մասերից փոխածին զարդելու համար կարելի է քաշել նաև նրա հազուսից (եթե այն չոր է և փոխածին մարմնին կպած չէ), օրինակ՝ բաճկոնի կամ վերարկուի փեշերից, օձիքից՝ խոսափելով շրջակա մետաղե իրերին և փոխածին մարմնի բաց մասերին դիաբչելով (նկ.3):

Կարելի է փոխածին մի կողմ քաշել ուղբերից, բայց այդ դեպքում օգնություն ցույց փոխող չենքը է դիաբի նրա կոշիկներին և հազուսից՝ առանց իր ձեռքերի մեկուսացման, որովհետք կոշիկները և հազուսիքը կարող է խոնավ լինեն և հոսանքահաղորդիչ հանդիսանան:

Նկ. 1. Տուժածին էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից ազարելը՝ էլեկտրակայանքի անջափումով

Նկ. 2. Մինչեւ 1000 Վ էլեկտրակայանքներում էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից փոխածին ազարելը հաղորդալարը փայտի օգնությամբ հեռացնելով

Օգնություն ցույց փոխող, մանավանդ եթե իրեն անհրաժեշտ է դիաբել փոխածին մարմնի բաց մասերին, ձեռքերը մեկուսացնելու համար պեսքը է դնի դիեկտրիկի ձեռնոցներ կամ ձեռքը փաթաթի վզնոցով, ձեռքին հազցնի մահուդե գդակ, ձեռքերի վրա իջևնի բաճկոնի կամ վերարկուի թեքերը, փոխածին վրա

զցի ռեստինե գորգ, ռեստինապատ գործվածք (անձրևանոց) կամ ուղղակի չոր գործվածք: Կարելի է նաև մեկուսացնել իրեն՝ կամզնելով ռեստինե գորգի, չոր տախտակի կամ էլեկտրականություն չհաղորդող որևէ այլ տակդիրի վրա, չոր հագուստի փաթաթվածքի վրա և այլն:

Տուժածին հոսանքաբար մասերից զարթիլիս, հարկ է գործել մեկ ձեռքով (նկ.4):

Նկ. 3. Մինչև 1000 Վ. էլեկտրակայանքներում էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից փուժածին ազատելով չոր հագուստից քաշելով

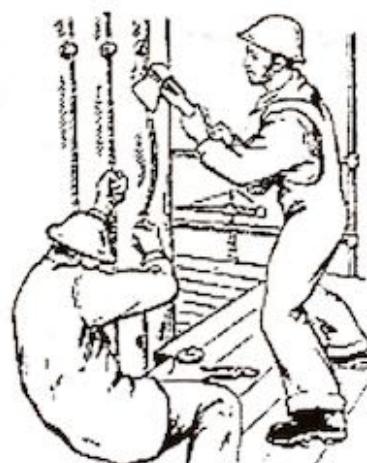

Նկ. 4. Մինչև 1000 Վ. լարման դակ գոնվող հոսանքաբար մասից փուժածին զարթելը

Եթե հոսանքը հողի մեջ է անցնում փուժածի միջով և նա ջղաձգորեն ձեռքի մեջ սեղմում է հոսանքաբար դարրը, օրինակ՝ հաղորդալարը, հոսանքի ազդեցությունն ավելի հեշտ է ընդհագել փուժածին հողից զարթելով, նրա դակ դնելով չոր տախտակ, կամ ուրբերը հեռացնել գերանից՝ քաշելով պարանով (կամ հագուստից), պահպանելով ինչպես իր, այնպես էլ փուժածի նկարմամբ վերը նշված նախազգուշական միջոցները:

Կարելի է նաև հաղորդալարը հափել չոր տախտե բռնակ ունեցող կացնով (նկ.5), կամ կպրել (խզել) այն՝ օգտագործելով մեկուսացնող բռնակներով գրդիթեներ (կծարցան, համարցան և այլն): Կարելի է օգտվել մեկուսացնող բռնակ չունեցող գործիքից, միայն բռնակը փաթաթելով չոր կպորով: Հաղորդալարը անհրաժեշտ է հափել ֆազ առ ֆազ՝ այսինքն յուրաքանչյուր ֆազի լարը հափել առանձին, ընդ որում հարկ է մեկուսացվել հողից (կամզնել չոր տախտակների վրա, փայտե սանդուղքի վրա և այլն):

1000 Վ.-ից բարձր լարման ժամանակ հոսանքաբար մասերից փուժածին զարթելու համար, պետք է օգտագործել պաշտպանական միջոցներ՝ հազնել կրկնակողիկներ, դնել դիեկտրիկ ձեռնոցներ և գործել համապատասխան լարման համար նախադաշտված մեկուսիչ ձողով կամ արցաններով (նկ.6):

Նկ. 5. Մինչև 1000 Վ. էլեկտրակայանքներում էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից փուժածին ազատելով՝ հաղորդալարի հափումով

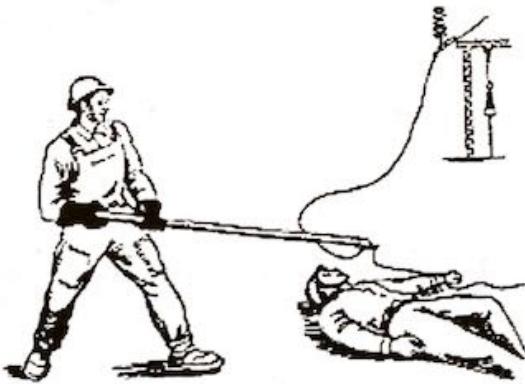
Էլեկտրահաղորդման 6-20 կՎ օդային գծերում (ՕԳ), երբ հնարավոր չէ սնման կողմից դրանց արագ անջապումը, ՕԳ-ն անջարելու համար հարկ է սպեհեն արհեստական կարճ միացում: Դրա համար ՕԳ-ի լարերի վրա պետք է նեփել ճկուն, չմեկուսացված հաղորդալարը: Նեփվող հաղորդալարը պետք է ունենա բավականաչափ հափույթ, որպեսզի իր միջով կարճ միացման հոսանքի անցման ժայրվի: Հաղորդալարը նեփելուց առաջ, նրա մի ծայրը պետք է հողակցել (միացնել մեփաղե հենարանի մարմնին, հողակցող իշեցմանը (էջքին) կամ առանձին հողակցիչին և այլն), իսկ մյուս ծայրին, նեփման հարմարության համար ցանկալի է ամրացնել ծակրոց:

Հաղորդալարը պետք է նեփել այնպես, որ այն ջդիացի մարդկանց, այդ թվում դուժածին և օգնություն ցույց փոխին: Հաղորդալարը նեփելու ժամանակ անհրաժեշտ է օգրվել դիեկվորիկ ձեռնոցներից և կրկնակոչիկներից:

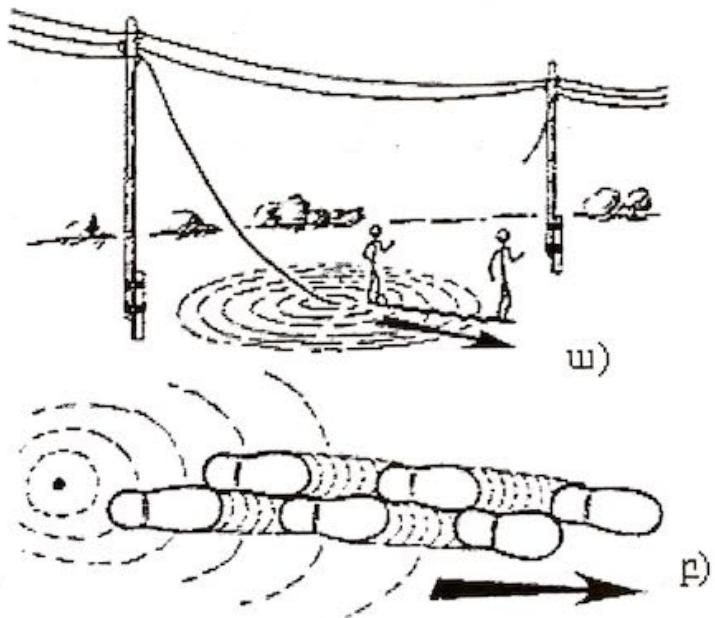
օգնություն ցույց փոխող պետք է հիշի քայլային լարման վրանգավորության մասին, եթե հոսանքափար մասը (հաղորդալարը և այլն) ընկած է հողի վրա: Այդ գործում պետք է դեղաշարժվել հարուկ զգուշությամբ, օգրագործելով հողի մեկուսացնող պաշտպանական միջոցներ (դիեկվորիկ կրկնակոչիկ, երկարածիւ կրկնակոչիկ (բորբիներ), գորգեր, մեկուսացնող դաշտի կամ կեկվրական հոսանքը վագ հաղորդող առարկաներ (չոր դաշտի կամ գերաններ և այլն):

Հողանցման հոսանքի դարհուսման գործում պետք է դեղաշարժվել ուժնաթաթերը հողի վրայով սահեցնելով և միմյանցից չկրրելով (նկ.7):

Հոսանքափար մասերից դուժածին զարելուց հետո պետք է դուրս հանել այդ գործուց՝ հոսանքափար մասից առնվազն 8 մ հեռավորության վրա:

Նկ. 6. 1000 Վ-ից քարձը էկեկվրակայամքներում էկեկվրական հոսանքի ազդեցությունից փուժածին ազատելը՝ հաղորդալարը մեկուսիչ ձողի օգնությամբ հեռացնելով

Նկ. 7. Հողանցման հոսանքի դարհուսման գործում ճիշդ դեղաշարժվելը:

- ա) հոսանքափար մասի հողանցման կերպից հեռանալը
- բ) կոշկի հեփքերը

Զրից դուրս հանումը

Խեղդվողին փրկելու հիմնական կանոնն է՝ գործել մրածված, կշռադարված, հանգիստ, առանց խուճապի և զգուշորեն:

Լսելով խեղդվողի օգնության կանչը, պետք է անպայման արձագանքել, որ նրան նկատել են և որ կօգնեն: Դա սրբապնդում և ուժ է դալիս խեղդվողին:

Եթե հնարավոր է, պետք է խեղդվողին կամ լողից հոգնած մարդուն մեկնել ձող կամ հազուսփի ծայրը և դրանց օգնությամբ մուրեցնել նրան ափին կամ նավակին, և կամ ներել նրան ձեռքի տակ գրնվող լողացող առարկա, հափուկ փրկարար միջոց: Փրկարար միջոցը պետք է ներել այնպես, որ չհարվածի փրկվողին: Եթե այդ առարկաները (միջոցները) չկան, կամ դրանց օգտագործումը չի ապահովում խեղդվողին փրկելը, անհրաժեշտ է մուր լողալ՝ փրկելու:

Օգնություն ցույց փվողը պետք է ոչ միայն լավ լողա և երկար սուզվի, այլ նաև իմանա դրուժածին գույց պետք է աշխարել օգնություն ցույց տալ ամեն մի խեղդվողին առանձին: Լողալով միաժամանակ մի քանի մարդու փրկելն անհնար է:

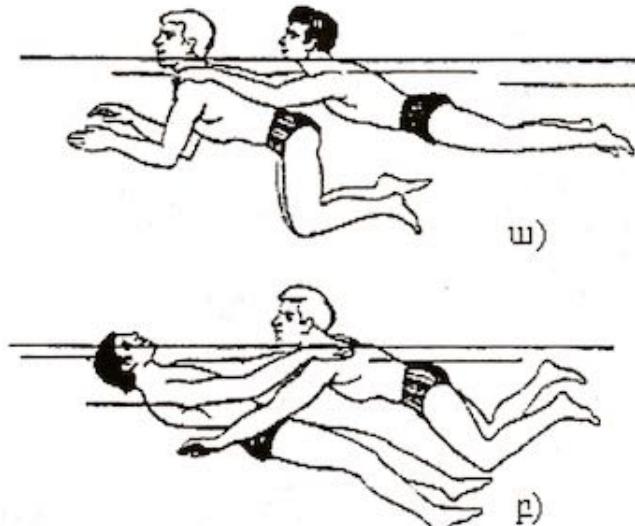
Եթե օգնություն ցույց տալու համար պետք է շրապ ցարկել ջուրը, պետք է հանել հազուսփն ու կոշիկները:

Չի կարելի զիսխվայր սուզվել ջրի մեջ այն գեղերում, որտեղ հայրնի չէ շրավազանի հարակի վիճակն ու խորությունը:

Չրի մեջ ցարկելու գենող պետք է ընդուն այնպես, որ օգտագործելով հոսքի ուժը, հնարավորին չափ արագ լողալ դեպի խեղդվողը:

Չրի ցածր ջերմաստիճանի դեպքում, կամ գերհոգնածությունից, լողացողի մուր կարող է առաջանալ սրունքի, ուրգերի, ազդրի կամ մարդու մկանների ջղաձգումներ: Սրունքի մկանների ջղաձգման ժամանակ, խորհուրդ է փրկում, լողալով մեջքի վրա, ծգել ջղաձգված ուրգը և դեպի իրեն քաշել մարդները: Ազդրի մկանների ջղաձգման ժամանակ օգնում է ծնկի ուժեղ ծալելը, ընդ որում հարկ է ոդնաթաթը ձեռքերով սեղմել դեպի ազդրի հեվելի կողմը: Զերքի մարդու մկանների ջղաձգման դեպքում հարկավոր է բռունքը անել և ջրից հանելով, ուժեղ թափահարել:

Լողից հոգնած մարդուն կարելի է օգնություն ցույց տալ հեվելյալ ձևով: Օգնություն ցույց փվողը պետք է հոգնած մարդու ուղղած ձեռքերի դաստիակները դնի իր ուսերին և «բրաս» ոնի լողով ափ հանի նրան (նկ.8,ա,բ): Լավ է, եթե հոգնած մարդը կարողանում է օգնություն ցույց փվողի շարժումներին համաշափ շարժել ուրգերը: Պետք է ուշադիր լինել, որ հոգնած մարդու ձեռքերը չսահեն օգնություն ցույց փվողի ուսերից:

Նկ.8. Լողից հոգնած մարդուն օգնություն ցույց տալը.

- ա) փոխադրումը մեջքի վրա,
բ) փոխադրումը իր դիմացից

Խեղդվողին օգնություն ցույց տալ անհրաժեշտ է հեվելի կողմից՝ պաշտպանվելով նրա կառչումներից: Ռուսահարությունն ու մահկան սարսափը հաճախ խեղդվողին արդակարգ ուժ են տալիս և կառչում կարող է վկանգել օգնություն ցույց փվողի կյանքը:

Եթե խեղդվողը այնուամենայնիվ կառչել է օգնություն ցույց փվողից, հարկավոր է խորը շնչել և սուզվել: Այդ դեպքում, ձգվելով ջրի վրա մնալ, խեղդվողը բաց կթողնի փրկողին:

Խեղդվողի կառչումներից ազարվելու էլի մի քանի ձևեր կան.

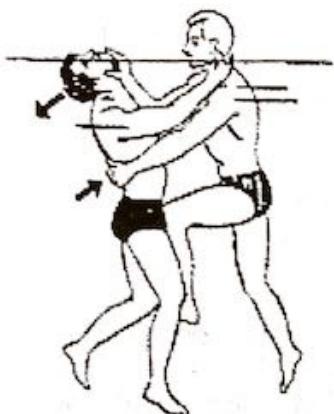
Եթե խեղդվողը կառչել է օգնություն ցույց փվողի իրանից կամ պարանոցից՝ առջևի կողմից, պետք է, մի ձեռքով պահելով գորկադրելից, մյուս ձեռքի ափը դնել սուզվողի կզակին և մարմներով սեղմելով քիթը, ուժեղ հրել: Ծայրահեղ դեպքում, օգնություն ցույց փվողը պետք է ծնկով հենվելով խեղդվողի որովայնի սպորին մասին, ուժեղ հերք հրվի նրանից (նկ.9).

Եթե խեղդվողը կառչում է օգնություն ցույց տվողի պարանոցից՝ հերքի կողմից, պեսք է մի ձեռքով բռնել խեղդվողի դաստիարակը, իսկ մյուս ձեռքով հրել այդ նոյն ձեռքի արմուսկը, հետո խեղդվողի ձեռքը գլխի վրայով կփրուկ ծնով անցկացնելով և, չազադելով ձեռքերը, նրան դեպի իրեն շրջել մեջքով և հրել դեպի ափ (նկ.10).

Եթե խեղդվողը կառչում է օգնություն ցույց տվողի դաստիարակներից, պեսք է բռունցը անել և դեպի դուրս ուժեղ ցնցումով, միաժամանակ, ովքերը դեպի փորը ձգելով, հենվել խեղդվողի կրծքին և հետ հրվել նրանից (նկ. 11),

Եթե խեղդվողը կառչում է օգնություն ցույց տվողի ովքերից, ապա ազադվելու համար պեսք է մի ձեռքով դեպի իրեն սեղմել նրա գլխին, իսկ մյուսով բռնել նրա կզակն ու շրջել իրենից (նկ.12):

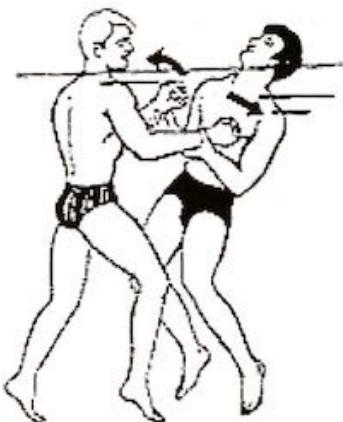
Եթե խեղդվողը անհետացել է ջրի վրակ, պեսք է սուզվել նրա եփելից: Նրան անմիջապես չզգնելու դեպքում, պեսք է կապարել մի քանի զուզակին սուզումներ:

Նկ.9. Խեղդվողից ազադվելը՝ առջևի կողմից կառչելու դեպում

Նկ.10. Խեղդվողից ազադվելը՝ հերքի կողմից կառչելու դեպում

Նկ.11. Խեղդվողից ազադվելը՝ դաստիարակներից կառչելու դեպում

Նկ.12. Խեղդվողից ազադվելը՝ ովքերից կառչելու դեպում

Եթե խեղդվողին հերքի կողմից մուդենալ չի հաջողվում, ավելի լավ է սուզվել նրանից մի քանի մետք հեռու, և լողալով կողքից մուգենալ, մի ձեռքով հրել նրա ծունկը, իսկ մյուսով բռնել մյուս ովքը, ցնցումով նրան դեպի իրեն շրու տրավ մեջքով և հրել դեպի ափ (նկ.13):

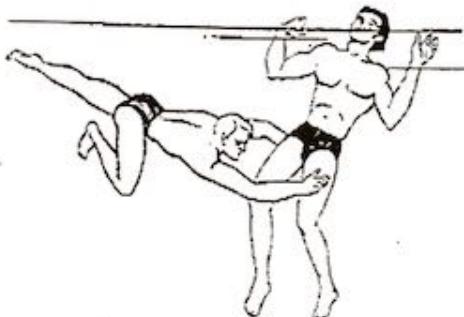
Եթե գուժածը պառկած է ջրավազանին դեմքով դեպի վեր, օգնություն ցույց տվողը պեսք է սուզվի և նրան մուգենալ գլխի կողմից, իսկ եթե պառկած է դեմքով ներքև՝ լողալով մուգենալ ովքերի կողմից: Երկու դեպքում էլ, օգնություն ցույց տվողը պեսք է բռնի թևագակերից, բարձրացնի, հետո ովքերով ուժեղ հրվի հագակից, խեղդվողի հետ դուրս գա ջրի երես և հրի նրան դեպի ափ:

Խեղդվողին կարելի է հրել մի քանի եղանակով.

բռնելով զիսից (նկ.14). Դրա համար, օգնություն ցույց տվողը պեսք է խեղդվողին շրջի մեջքի վրա, պահելով նրան այդ դիրքում՝ դեմքը օղակի ափերով (թթամագրերով՝ այգերից, իսկ ճկույթներով՝ սպորին ծնութի վրակից և ականջները փակելով ափերով), և, պահելով շրից վեր, դուրս հանի ափ: Պեսք է լողալ մեջքի վրա:

բոնելով ձեռքերից (նկ.15). Դրա համար, օգնություն ցույց տվողը պես է լողալով մոդենա խեղդվողին հետևի կողմից, խեղդվողի արմունկները ձգի հետ՝ դեպի մեջքը և նրան սեղմելով իրեն, ազատ ոճի լողով մոդենա ափին:

Ձեւագրակերից բոնելով (նկ.16). Դրա համար, օգնություն ցույց տվողը լողալով պես է խեղդվողին մոդենա հետևի կողմից, իր աջ (ձախ) ձեռքը արագ մոցնի նրա աջ (ձախ) ձեռքի դակ, բռնի խեղդվողի մյուս ձեռքը արմունկից վերև, սեղմի նրան իրեն և կողքի վրա լողալով, մոդենա ափին:

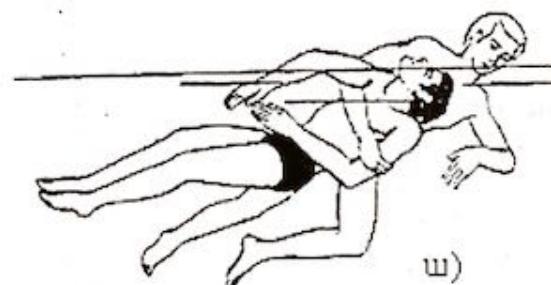
Նկ.13. Խեղդվողին մեջքով դեպի իրեն շրջելը

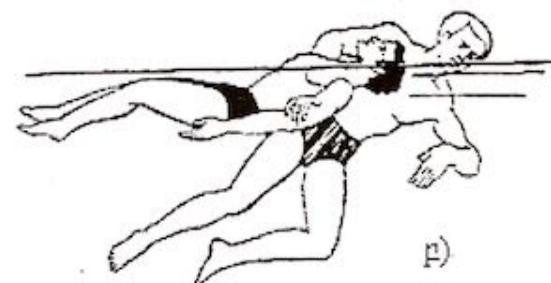
Նկ.14. Խեղդվողին քաշելով դուրս հանելը՝ բռնելով գլխից

Նկ.15. Խեղդվողին քաշելով դուրս հանելը՝ բռնելով ձեռքերից

ա)

բ)

Նկ.16. Խեղդվողին քաշելով դուրս հանելը՝ բռնելով թևագրակերից

- ա) կրծքի վրայով,
- բ) մեջքի դակով

Ուշաթափված մարդուն ափ հանելու համար օգնություն ցոյց տվողը պետք է լողա կողքի վրա և խեղդվողին քաջի մագերից կամ հազուսի օձիքից:

Խեղդվողին հրելով (քաշելով) ջրից դուրս հանելիս, բոլոր դեպքերում անհրաժեշտ է, որ նրա քիթն ու բերանը գիմնված ջրից վերև:

Խեղդվողին նավակով փրկելով

Նավակով, առանց հապուկ փրկարար միջոցների, խեղդվողին փրկելու գնալիս, պետք է վերցնել ձող, փայտ և այլն խեղդվողին մեկնելու համար. Եթե չի կորցրել գիտակցությունը: Եթե նավակում գրնվում է միայն մի մարդ, ավելի լավ է, որ նա չցարկի ջուրը, այլապես չկառավարվող նավակը կարող է հեշտությամբ հեռանալ:

Նավակը խեղդվողին պետք է մուգեցնել նավախելի կամ նավաթթի, բայց ոչ նավակողի կողմից: Խեղդվողին պետք է նավակի մեջ առնել միշտ նավախելից կամ նավաթթից, որովհետք, նավակողի ներս քաշելիս կարող է նավակը շրջվել: Եթե օգնություն ցոյց տվողներից երկրորդը կարող է խեղդվողին պահել ջրի մեջ նավախելից բռնած, ապա նրան կարելի է քարձրացնել նավակ:

Այրվող հազուսի մարումը

Եթե մարդու վրա բռնկվել է հազուսիր, ապա պետք է որքան կարելի է շուրջ կրակը մարել, բայց բռցը չի կարելի հանցցնել անպաշտապան ձեռքերով:

Բոցավառվող հազուսիր մարդը տվորաբար սկսում է վազվել, այս ու այն կողմ ներփել: Անհրաժեշտ է վճռական միջոցներ ձեռնարկել՝ նրան կանգնեցնելու համար, քանի որ շարժումը նպաստում է բռցի բորբոքվելուն: Բոցավառվող հազուսիրը պետք է արագ հանել վրայից, պոկել-զցել, կամ ջրով մարել, իսկ ձմռանը՝ ձյունով:

Կարելի է բռցավառվող հազուսիրը մարել հափակի կամ հողի վրա թավալվելով: Բռցավառվող հազուսիր մարդու վրա կարելի է զցել խիփ գործվածքից կրոր, ծածկոց, բրեզենիք, որոնք բռցը մարելուց անմիջապես հետո պետք է հեռացնել՝ մարդու մաշկի վրա ջերմային ազդեցությունը թուլացնելու համար:

Այրվող հազուսիր մարդուն չի կարելի փաթաթել զլխովին, քանի որ դա կարող է բերել շնչառական ուղիների խաթարմանը և, այրումից առաջացնող գազերից թունավորման:

Հազուսիրի հեռացումը՝ նրա վրա հեղուկ փուխ հեղուկացված գազ ընկնելու դեպքում

Հազուսիրի վրա հեղուկացված գազ ընկնելու դեպքում, պետք է հազուսիրն անմիջապես հանել՝ պահպանով անվիպանզության անհրաժեշտ պահանջները:

Հեղուկացված գազերը վայրկենապես ներծծվում են և, հասնելով մաշկին՝ սառեցնում:

Տուժածին գազավորված շինությունից հեռացնելը

Եթե շինությունում, որպես կարող են առաջանալ թունավոր գազեր, որևէ մեկի մուգ հայրինվում են թունավորվելու նշաններ (գրգռված վիճակ, թուլություն, զիսապարույք, սրբիսառնուր և այլն), ապա նրան պետք է շինությունից անհապաղ դուրս հանել թարմ օդ՝ փողոց (ամռանը), կամ փեղափոխել դրաք, մաքուր օդով շինություն (ձմռանը): Պառկեցնել մեջքի վրա, արձակել հազուսիրը (շնչելը հեշտացնելու համար), ծածկել վերարկուով կամ որևէ ծածկոցով:

Օգնություն ցոյց տվողը պետք է հագնի թթվածնային (մեկուսացնող) կամ ճկափողային հակազարդ դիմակ: Նման դեպքերում, զիփի հակազարդը օգրագործել չի թույլադրվում:

3. ՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱԾԱԾՈՒՄԸ : ԱՌԱՋՆԱՇԵՐԹ ԱՆԴՐԱԺԵԾՏ

ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՑԱՆԿԱՑԱԾ ԴԺԲԱԽՏ ՊԱՏԱԾԱՐԻ ԴԵՊՈՒՄ

Առաջին օգնություն ցոյց տալու ձևերը կախված են դրուժածի վիճակից: Տուժածի առողջական վիճակն արագ որոշելու նշաններն են.

զիրակցություն՝ հափակ է, բացակայում է, խանգարված է (արգելակված է կամ գրգռված),

մաշկի և դեսանելի լորձաթաղանթի (շրթունքների, աչքերի) գոյնը՝ վարդագույն, կապած, գունապ,

շնչառությունը՝ բնականոն (նորմալ) է, բացակայում է, խանգարված է (անկանոն, մակերեսային, խռպով),

թներսակ զարկերը՝ պարզորոշ է (կանոնավոր կամ անկանոն), վար է որոշվում, բացակայում է, բիբեռը՝ լայնացած են, նեղացած են:

Որոշակի հմբության և ինքնապիրապերման դեպքում, օգնություն ցոյց տվողը մեկ րոպեում պետք է զնահափի դրուժածի վիճակը և որոշի, թե ինչ չափի ու հերթականության օգնություն պետք է ցոյց տալ:

Տուժածի մուգ գիտակցության բացակայությունը (կորուսիր), որոշում են դիմելով: Վերջնականապես համոզվելու համար դիմում են դրուժածին՝ հարցնելով ինքնազգացողության մասին:

Մաշկի գոյնը և շնչառության առկայությունը (կրծքավանդակի բարձրանալ-իջնելով) նոյնպես զնահափում են դիմելով: Չի կարելի թանկարժեք ժամանակը վագնելի բերանին կամ քթին հայտի կամ որևէ փայլուն մեփառյա առարկա մուրնելու վրա:

Քներակի գարկերը որոշում են՝ մաքները փուժածի աղամախնձորի (շնչափողի) վրա դնելով և մի փոքր կողմ շարժելով շոշափում են պարաւոցը՝ կողքից (նկ. 17):

Քիբերի լայնությունը, երբ աչքերը փակ են, որոշում են հետքայի կերպ. ցուցամարերի բարձիկները դնում են զոյց աչքերի վերին կոպերի վրա, և թերևակի սեղմելով խնձորակներին՝ բարձրացնում են վեր: Այդ ժամանակ աչքի ճեղքը բացվում է և, սպիտակ ֆոնի վրա երևում է ակնածիածանը, իսկ նրա կենդրուում շրջանաձև սև բիբերը՝ որոնց վիճակը (լայնացած կամ, նեղացած) գնահապում են ակնածիածանի գրաված մակերեսով:

Գիրակցության մթագնման ասդիճանը, մաշկի գոյնը և, շնչառության վիճակը կարելի է գնահապել երակազարկերը շոշափելով հետ միաժամանակ, որը կրնի մեկ րոպեից ոչ ավել:

Քիբերը կարելի է զենել մի քանի վայրկյանում:

Տուժածի մարմնով կենդրական հոսանք անցնելուց, կամ նրա վրա այլ վիրանգավոր գործոնների ազդեցությունից հետո, դժուական վիճակացության դեպքում, դուժածին չի կարելի թույլադրել շարժվել, և առավել ևս՝ շարունակել աշխափանքը, քանի որ չի բացառվում հետքազայում նրա առողջական վիճակի վարժարացման (հանկարծակի) հնարավորությունը: Տուժածի առողջական վիճակը կարող է որոշել միայն բժիշկը:

Շանթահարման դեպքում դուժածին չի կարելի ծածկել հողով. դա միայն կվնասի նրան և փրկելու թանկարժեք րոպեների կորսպի կրերի: Եթե դուժածը գիրակից վիճակում է (մինչ այդ ուշաթափ կամ գիրակցությունը կորցրած վիճակում էր, բայց պահպանված էին կայուն շնչառությունն ու երակազարկերը), նրան պեսքը է պառկեցնել փովածքի վրա (օրինակ՝ հագուստից), արձակել շնչառությունը դժվարացնող հազուսքը, սպեղծել թարմ օդի ներհոսք, եթե ցուրքը է փարացնել մարմինը, եթե շոգ է ապահովել զովությունը, սպեղծել լրիվ հանգիստ պայմաններ՝ անընդհափ հետքելով երակազարկերին ու շնչառությանը, հեռացնել ավելորդ մարդկանց, դառ խմելու վայերիանի (կարվախտովի) թուրմի (20 կարի) շրային լուծույթ:

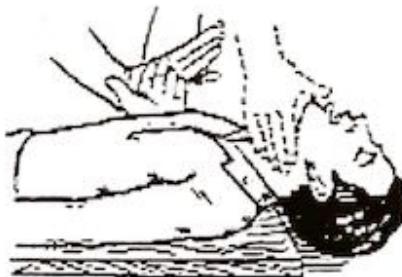
Եթե դուժածը գիրակում է անզիրակակից վիճակում, անհրաժեշտ է հետքեւ նրա շնչառությանը, և, եթե լեզվի կույ զնալու պարբերով շնչառությունը խախվվում է՝ առաջ քաշել սպորին ծնողը: Դրա համար երկու ձեռքի չորս մասներով, հետքի կողմից, անկյուններից բռնում են սպորին ծնողը, և բութ մարտերով հենվելով բերանի անկյուններից ցածր նրա ծայրերին, ձգում են և առաջ քաշում այնպես, որ ներքնի արամները վերիններից առաջ լինեն (նկ. 18):

Այդպիսի դեպքում հարկավոր է պահել այնքան, քանի դեռ լեզուն կույ զնացած վիճակում է: Անզիրակակից վիճակում գիրակուղ դուժածին պեսքը է դառ հոդովարելու անուշաղի սպիրու, կամ դեմքը ցողել սառը ջրով:

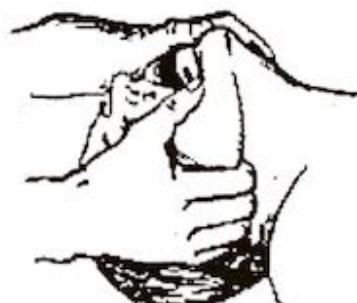
Տուժածի մոր փսխում առաջանալու դեպում անհրաժեշտ է նրա զուխին ու ուսերը թեքել մի կողմի վրա (ավելի լավ է դեպի ձախ), փսխութը հեռացնելու համար:

Եթե դուժածը շնչում է ընդհագումներով և ջղաձգորեն, բայց շոշափվում է երակազարկը, անհրաժեշտ է անմիջապես սկսել արհեստական շնչառություն դարձնելու գործը: Պարբադիր չէ, որ արհեստական շնչառություն դարձնելու գործը հորիզոնական դիրքում լինի: Արհեստական շնչառություն դարձնելու գործը սկսել դուժածին վրանգավոր և վնասակար գործուների ազդեցությունից ազադելուց անմիջապես հետո, ինչպես նաև՝ հենարանից իջեցնելու, վրանգավոր գործուների դարձնելու ժամանակ և այլն:

Եթե դուժածը կորցրել է գիրակցությունը, չի շնչում, չկան երակազարկեր, մաշկը կապրած է, իսկ բիբերը լայնացած, պեսքը է անմիջապես սկսել օրգանիզմի կենսական ֆունկցիաների վերականգնումը՝ դարձնելով արհեստական շնչառություն և կարպարելով սրբի արփարին մերսում: Այդ միջոցառումների ամբողջությունը կոչվում է վերակենդանացում, իսկ միջոցառումները՝ վերակենդանացման միջոցառումներ:

Նկ. 17. Զեռքերի ճիշփ դիրքը՝ սրբի արփարին մերսում կարպարելու և ըներակի գարկերը (զծիկներով) որոշելու ժամանակ

Նկ. 18. Սպորին ծնողը երկու ձեռքով սառաջաշելը

Նարկ չկա հանել գումածի հազուադր և դրանով իսկ կորցնել թանկարժեք վայրկյանները: Անհրաժեշտ է հիշել, որ կենդանացման փորձերը արդյունավեր են միայն այն դեպքում, եթե սրբի կանգ առնելու անցել է 4 րոպեից ոչ ավել ժամանակ: Այդ պարբառով է, առաջին օգնությունը պետք է ցոյց գույց անհապաղ և ըստ հնարավորին՝ պարահարի փեռում:

Կենդանության այնպիսի նշանների բացակայության դեպքում, ինչպիսիք են շնչառությունը կամ երակազարկերը, չի կարելի գումածի մահացած համարել և հրաժարվել օգնություն ցոյց դալուց: Տուժածի մահը հասդարելու իրավունք միայն թժիշկն ունի:

Կենդանացման գործողություններն սկսելու հետ միաժամանակ, պետք է հոգ գանել թժիշկ կամ շրապ օգնություն կանչելու մասին: Դա պետք է անի ոչ թե օգնություն ցոյց դվողը, որ չի կարող ընդհափել իր գործողությունները, այլ մեկ ուրիշը:

Պահանջվում է նշել շնչառության և արյան շրջանառության դադարի պահը, արհեստական շնչառություն գույց ու սրբի արդարքին մերսում կարպարեն սկսելու ժամանակը, ինչպես նաև՝ վերակենդանացման միջոցառումների փևողությունը, և ժամանած բուժանձնակազմին հայդնել այդ դվյանները:

4. ԿԵՆԴԱՆԱՑՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ ԿԼԻՆԻԿԱԿԱՆ ՄԱՌՎԱՆ ԴԵՊՈՒՄ

Արհեստական շնչառությունը պրվում է այն դեպքերում, եթե գումածը չի շնչում, կամ շատ վայր է շնչում (ընդհագումների, ջղաձգորեն, կարծես խոխոռոցով), ինչպես նաև՝ եթե նրա շնչառությունը գնալով վագանում է, անկախ այն բանից, թե դա ինչով է պայմանավորված. հոսանքահարումով, թունավորումով, խեղովելու հետ կապված և այլն:

Արհեստական շնչառության առավել արդյունավեր եղանակը «քերանից-քերան», կամ «քերանից-քիթ» ձևերն են, քանի որ այդ դեպքում ապահովվում է բավականաչափ օդի մաքուցումը գումածի թոքերի մեջ: Այդ եղանակը հիմնված է օգնություն ցոյց դվողի արդարքանական առումով պիտանի է գումածի շնչառության համար: Օղը կարելի է ներփել մառսայի (թանգիի), թաշկինակի, և այլն, միջով: Արհեստական շնչառության այդ եղանակը թույլ է գույն հեշտությամբ վերահսկել օդի մաքուցումը գումածի թոքերի մեջ՝ ներփակումից հետո կրծքավանդակի լայնանալու, և դրան հաջորդող՝ պասսիվ արդարքանչման արդյունքում, իշնելու միջոցով:

Արհեստական շնչառություն գույն համար, պետք է գումածին պառկեցնել մեջքի վրա, արձակել շնչառությանը խանգարող հագուստը և ապահովել վերին շնչառական ուղիների անցունակությունը, որոնք, մեջքի վրա դիրքում, գիրակցությունը կորցրած վիճակում փակված են լինում կու գնացած լեզվով: Բացի այդ, բերանի խոռոչում կարող է լինել օպար պարունակություն (փսխուր, փեղաշարժված արհեստական ապամանաշար, կամ, ջրահեղության դեպքում ալվազ, դիղմ, խոր և այլն), որն անհրաժեշտ է հեռացնել թաշկինակով կամ բինուով փաթարված ցուցանակի օգնությամբ՝ կողքի թեքելով գումածի գլուխը (նկ. 19): Դրանից հետո, օգնություն ցոյց դվողը գեղավորվում է գումածի գլխի կողմում, մի ձեռքը դնում է նրա պարանոցի գույն, իսկ մյուս ձեռքի ափով սեղմում է նրա ճակարը՝ առավելագույն հետ զցելով գլուխը (նկ. 20): Այդ դեպքում լեզվի հիմքը բարձրանում է, ազադվում է կոկորդը և բացվում է գումածի թերանը: Օգնություն ցոյց դվողը կունում է գումածի դեմքին, բաց թերանով կարպարում է խորը ներշնչում, հետո շրջուներով կիպ գրկելով գումածի բաց թերանը, թափով արդարքանչում է նրա թերանի մեջ: Միաժամանակ, գումածի թիթը փակում է այդով, կամ ճակարին դրված ձեռքի մաքներով (նկ. 21): Այդ դեպքում, պետք է հետևել կրծքավանդակին:

Ենց որ կրծքավանդակը բարձրանում է, օգնություն ցոյց դվողը դադարեցնում է ներփակում, հեռացնում է գլուխը և գումածին պասսիվ (ինքնուրույն) արդարքանշելու հնարավորություն գույն: Որպեսզի արդարքանչումը լինի ավելի խորը, կարելի է կրծքավանդակի վրա ձեռքի թույլ սեղմումով նպաստել գումածի թոքերից օդի դուրս գալուն:

Եթե գումածի երակազարկը պարզորդ է և անհրաժեշտ է միայն գույն համար արհեստական շնչառություն, ապա արհեստական ներշնչուների միջև ընդմիջումը պետք է լինի 5 վրկ., որն համապարասխանում է շնչառության՝ րոպեում 12 անգամ հաճախությանը:

Բացի կրծքավանդակի լայնացումից, արհեստական շնչառության արդյունավերության լավ նշան է մաշկի և լորձարարանի վարդագրումը, ինչպես նաև գումածի ուշքի գար և նրա մոր ինքնուրույն շնչառության հայդնվելը:

Արհեստական շնչառություն գույն ժամանակ, օգնություն ցոյց դվողը պետք է հեքնի, որ ներփակուող օդը ընկնի գումածին ոչ թե սրամքուի, այլ թոքերի մեջ: Սպամոքսի մեջ օդի ընկնելու ժամանակ, ինչի մասին վկայում է «սրպի գդալի» գույն որովայնի փրկածությունը, ափով զգուշորեն պետք է սեղմել որովայնը՝ կրծքուկի և պորպի միջև: Այդ դեպքում կարող է առաջանալ փսխուր, հետևաբար անհրաժեշտ է գումածի գլուխը ու ուսերը թեքել կողքի (ավելի լավ է ձախ՝ թերանն ու կոկորդը մաքներու համար):

Եթե օդը ներփակելուց հետո կրծքավանդակը չի բարձրանում, անհրաժեշտ է առաջ քաշել գումածի սրորդին ծնուզը (գետ՝ նկ. 18):

Եթե գումածի ծնովները կիայ սեղմված են և չի հաջողվում բացել բերանը, արհեստական շնչառությունը պետք է գումածի մասունքում բացել բերանը:

Ինքնուրույն շնչառության բացակայության և երակազարկի առկայության դեպքում, արհեստական շնչառությունը կարելի է գումածի նաև նստած կամ ուղածիկ դիրքերում, եթե դժբախտ պատահարը փեղի է ունեցել վերնակի զամբյուղում, հենարանի կամ կայմասյան վրա (նկ. 23 և 24): Այդ դեպքում առավելագույնս հետք են զցում գումածի գլուխը, կամ առաջ բաշում սկրորին ծնովը: Մնացած ձևերը նույնն են:

Փոքր երեխաներին օդը ներփչում են բերանի ու թիզ մեջ միաժամանակ՝ բերանով ընդգրկելով նաև երեխայի քիթը (նկ.25): Ինչքան փոքր է երեխան, այնքան քիչ ող է պետք նրան ներշնչելու համար, և չափահաս մարդու հետք համեմատած ավելի հաճախակի պետք է կարարել ներփչումը (բռուպերում 15-18 անգամ):

Նորածնին բավական է օդի այն ծավալը, որը գրնվում է չափահասի բերանում: Այդ պահճառով ներփչումը պետք է լինի ոչ լրիվ և քիչ թափով, որպեսզի երեխայի շնչառական ուղիները չվնասվեն:

Սուժածի մոտ առաջին թույլ ներշնչումներ հայփնվելու դեպքում, արհեստական ներշնչում դաշտ պետք է հարմարեցնել ինքնուրույն ներշնչում սկսելու պահին:

Արհեստական շնչառությունը դադարեցնում են գումածի մոտ բավական խորը և համաշափ ինքնուրույն շնչառությունը վերականգնվելուց հետո:

Նկ. 19. Բերանի և կոկորդի մաքրելը

Նկ. 20. Տուժածի գլխի դիրքը արհեստական շնչառություն դաշտում գումածի մասունքում

Նկ. 21. Արհեստական շնչառություն դաշտում «բերանից-բերան» եղանակով

Նկ. 22. Արհեստական շնչառություն դաշտում «բերանից-քիթ» եղանակով

Մրգի արգարին մերսում: Եթե բացակայում է ոչ միայն շնչառությունը, այլ նաև քներակի զարկերը, օգնություն ցույց դաշտում տանը միայն արհեստական շնչառություն դաշտ բավական չէ, քանի որ թոքերից թթվածինը արյան միջոցով չի կարող անցնել մյուս օրգաններին ու հյուսվածքներին: Այդ դեպքում, արյան շրջանառությունը անհրաժեշտ է վերականգնել արհեստական ճանապարհով՝ սրբի արգարին մերսում կարարելով:

Մարդու սիրտը գեղավորված է կրծքավանդակում լանջոսկրի (կրծոսկր) և ողնաշարի արանքում: Լանջոսկրը հարթ, շարժուն ու սկզբանը բարձր է: Մեջքի վրա դիրքում (կոչք մակերեսի վրա) ողնաշարը կոշք, անշարժ հիմնարակ է: Լանջոսկրի վրա ճնշում գործադրելիս, սիրտը սեղմվում է լանջոսկրի և ողնաշարի միջև և արյունը նրա խոռոչներից մղվում է անորեների մեջ: Եթե լանջոսկրի վրա ճնշումը գործադրվի հրումնային ձևի շարժումներով, ապա արյունը սրբի խոռոչներից կարգամղվի համարյա այնպես, ինչպես կարա-

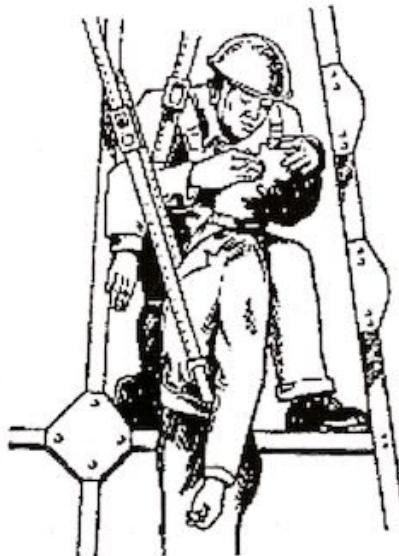
վում է բնական կծկումների ժամանակ: Դա կոչվում է սրբի արդաքին (անուղղակի, փակ) մերսում, որի ժամանակ արհեստականորեն վերականգնվում է արյան շրջանառությունը:

Այսպիսով, արհեստական շնչառության և սրբի արդաքին մերսման զուգակցումը նմանակում է շնչառության և արյան շրջանառության գործողությունները (Փունկցիանները):

Վերակենդանացման միջոցառումներ կարարելու անհրաժեշտություն է սրբի աշխատանքի դադարը, որին բնորոշ է հեփելյալ նշանների զուգակցումը. մաշկի գունագույշունը կամ կապտավորն երանգը, գիրակցության կորուսարը, քներակի զարկերի բացակայությունը, շնչելը, կամ ջղաձիգ, անկանոն շնչառությունը: Սրբի կանգառի դեպքում, վայրկյան խև չկորցնելով, տուժածին պետք է պառկեցնել հարթ, կոշփ մակերեսի՝ հարակի, նստարանի վրա, կամ, ծայրահեղ դեպքում մեջքի փակ դաշտակ դնել:

Նկ. 23. Աշխատաքեղում, նստած դիրքում փուժածին արհեստական շնչառություն փալը

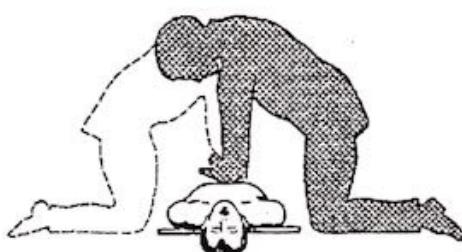
Նկ. 24. Աշխատաքեղում, ուղղաձիգ դիրքում փուժածին արհեստական շնչառություն փալը

Նկ. 25. Երեխային արհեստական շնչառություն փալը

Նկ. 26. Զեղքերը դնելու գեղը սրբի արդաքին մերսման ժամանակ

Նկ. 27. Օգնություն ցոյց փվողի դիրքը սրբի արդաքին մերսման ժամանակ

Եթե օգնությունը ցույց է տրախս մի մարդ, նա գեղավորում է նրա կործին և կուանալով, կարարում է երկու արագ, եռանդուն ներփչում («բերանից-բերան», կամ «բերանից-քիր» եղանակով), հետո ուղղվում է և մնալով գոտիածի նույն կողմում, մի ձեռքի ափը դնում է լանջոսկրի ներքինի կեսի վրա՝ ներքինի եզրից երկու մագրնաշափ բարձր (նկ. 26 և 27), իսկ մագրները բարձրացնում են (դրան՝ նկ. 17): Մյուս ձեռքի ափը լայնարձով կամ երկարությամբ դնում է առաջին ձեռքի վրա և ճնշում գործադրում իրանի թեքումներով նապասելով դրան: Ճնշում գործադրելիս (սեղմելիս) ձեռքերը արմնկահողային մասում պեսքը է ուղղված լինեն:

Պեսքը է սեղմել արագ հրումներով, այնպես, որ լանջոսկրը գեղաշարժվի 4-5 սմ-ով, սեղմելու դրսությունը՝ 0,5 վրկից ոչ ավել, առանձին սեղմումների միջև ընդմիջումները՝ 0,5 վրկից ոչ ավել:

Ընդմիջումների ժամանակ ձեռքերը լանջոսկրից չեն վերցնում (եթե օգնությունը ցույց է տրախս երկու հոգով), մագրները մնում են բարձրացված, ձեռքերը արմնկահողային մասում՝ լիիվ ուղղված: Եթե վերակենդանացումը կարարում է մեկ մարդ (նկ.28), ապա յուրաքանչյուր երկու խորը ներփչումների ժամանակ նա կարարում է լանջոսկրի 15 սեղմում, հետո նորից երկու ներփչում է անում և նորից կրկնում 15 սեղմում, և այդպես շարունակ: Մեկ րոպեում անհրաժեշտ է կարարել առնվազն 60 սեղմում և 12 ներփչում, այսինքն 72 գործողություն: Այդ պարբառով վերակենդանացման միջոցառումների գեղագիտական լայնանում է արհեստական շնչառության վրա: Չի կարելի ներփչումը երկարաձգել, ինչն որ գոտիածի կրծքավանդակը լայնանում է, այն պեսքը է դադարեցնել:

Վերակենդանացմանը երկու հոգու մասնակցության դեպքում (նկ.29) «ներշնչում-մերսում» հարաբերակցությունը կազմում է 1:5, այսինքն մեկ խորը ներշնչումից հետո կարարվում է կրծքավանդակի 5 սեղմում: Արհեստական ներշնչման ժամանակ սրբի մերսում անողը սեղմում չպետք է կարարի, քանի որ դա հասցնում է արհեստական շնչառության և, հետևաբար՝ վերակենդանացման միջոցառումների անարդյունավետությանը: Վերակենդանացումը երկու հոգով կարարելիս, նպարակահարմար է, որ օգնություն ցույց տվողները ամեն մի 5-10 րոպեն մեկ փոխվեն գեղերով: Սրբի արդարին մերսումը ճիշդ կարարելու դեպքում, լանջոսկրի վրա յուրաքանչյուր սեղմնան ժամանակ պեսքը է երակագարելի հայտնվեն:

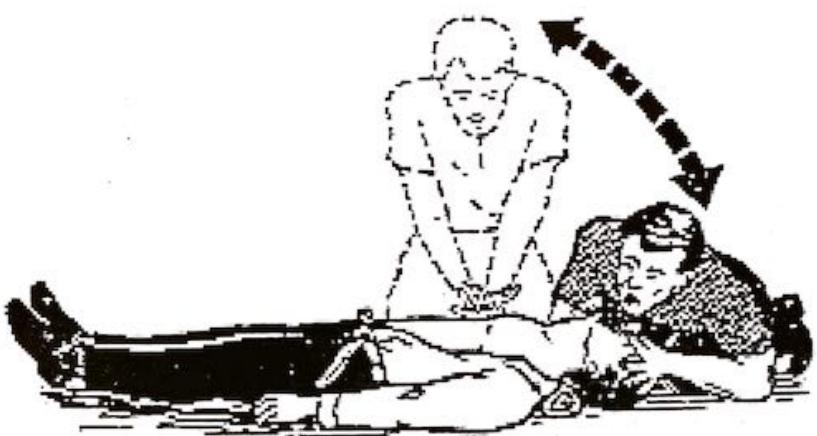
Օգնություն ցույց տվողները պեսքը է պարբերաբար վերահսկեն սրբի արդարին մերսման ճշդությունն ու արդյունավերությունը՝ ըստ ըներակներում կամ ազդրերի զարկերակներում երակագարելի հայտնվելու: Վերակենդանացումը մեկ հոգով կարարելու դեպքում, պեսքը է ամեն երկու րոպեն մեկ ընդհապել սրբի մերսումը երկուսից-երեք վայրկյանով՝ ըներակի երակագարելը որոշելու համար (նկ.17): Եթե վերակենդանացմանը մասնակցում են երկու հոգի, ապա ըներակի զարկերը վերահսկում է արհեստական շնչառություն գվլողը: Երակագարելի հայտնվելը՝ սրբի մերսման դադարի ժամանակ, վկայում է սրբի գործունեության վերականգնման (արյան շրջանառության առկայության) մասին: Այդ ժամանակ պեսքը է անմիջապես ընդհապել սրբի մերսումը, բայց շարունակել արհեստական շնչառությունը, մինչև կայր.։ն շնչառություն հասպարվելը: Երակագարելի բացակայության դեպքում պեսքը է շարունակել սրբի մերսումը:

Արհեստական շնչառությունը և սրբի արդարին մերսումը անհրաժեշտ է շարունակել, մինչև գոտիածի մոտ կայուն ինքնուրույն շնչառության և սրբի գործունեության վերականգնումը, կամ մինչև նրան բուժանձնակազմին հանձնելը:

Եթե վերակենդանացման միջոցառումները արդյունավետ են (լանջոսկրին սեղմելու ժամանակ խոշոր զարկերակներում որոշվում է երակագարելը, նեղանում են բիբերը, պակասում է մաշկի և լորձաթաղանթների կապարությունը), գոտիածի մոտ վերականգնվում են սրբի գործունեությունը ու ինքնուրույն շնչառությունը:

Երակագարելի երկարավոր բացակայությունը, օրգանիզմի կենդանացման այլ նշանների հայտնվելու դեպքում (ինքնուրույն շնչառությունը, բիբերի նեղացումը, գոտիածի կողմից ձեռքերն ու ոփքերը շարժելու փորձը, և այլն), սրբի ֆիբրիլացիայի նշան է: Այդ դեպքում անհրաժեշտ է շարունակել արհեստական շնչառությունն ու սրբի մերսումը, մինչև նրան բուժանձնակազմին հանձնելը:

Մինչև 12 տարեկան երեխաների վերակենդանացման միջոցառումները ունեն առանձնահագություններ: 1-12 տարեկան երեխաների սրբի մերսումը կարարում են մեկ ձեռքով (նկ. 30), և տարիքից կախված՝ կարարում են րոպեում 70-100 սեղմում, մինչև մեկ տարեկան երեխաներին՝ րոպեում 100-120 սեղմում, երկու մագրով (ցուցամարտով և միջնամարտով՝ լանջոսկրի մեջփեղում (նկ. 31), կամ՝ զոյց ձեռքերի բթամարտերով, մնացած մագրներով գրկելով երեխայի իրանը:

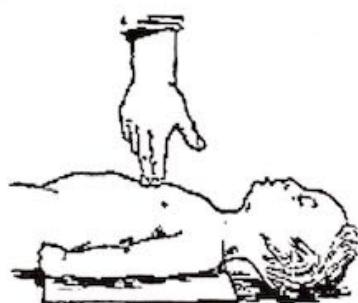
Նկ. 28. Արհեստական շնչառություն դալը և սրբի արտաքին մերսում կատարելը մի մարդու կողմից

Նկ. 29. Արհեստական շնչառություն դալը և սրբի արտաքին մերսում կատարելը երկու հոգով

Նկ. 30. Մինչև 12 դարեկան երեխաների սրբի արտաքին մերսում կատարելը

Նկ. 31. Նորածինների և մինչև 1 դարեկան երեխաների սրբի արտաքին մերսում կատարելը

5. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՀՈՍԱՆՔԻՑ ՏՈՒԺԱԾՆԵՐԻՆ

Էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից ազարելուց հետո անհրաժեշտ է գնահատել փուժածի վիճակը: Վիճակի գնահատումը և այն նշանները, ըստ որոնց կարելի է արագ որոշել փուժածի վիճակը, նույն են, ինչ որ 3-րդ բաժնում բերվածները:

Առաջնահերթ օգնությունը ցույց է տրվում 3-րդ բաժնին համապատասխան, վերակենդանացում՝ 4-րդ բաժնին և առաջին օգնությունը՝ վնասվածքներով ուղեկցվող դժբախտ պարահարների ժամանակ՝ 6-15 բաժիններին համապատասխան:

Էլեկտրական հոսանքի ազդեցությունից փուժածին փրկելը մեծ մասամբ կախված է հոսանքից նրան ազարելու արագությունից, ինչպես նաև օգնություն ցույց տալու արագությունից և ճշգությունից: Վերջինիս հապաղումը կարող է բերել փուժածի մահվան:

Հոսանքահարման դեպքում մահը հաճախ լինում է կլինիկական: Այդ պարբառով էլ երբեք չպետք է հրամարվել փուժածին օգնություն ցույց տալուց և շնչառության, երակազարկի, սրբի զարկերի բացակայության պարբառով նրան մեռած համարել: Տուժածի վերակենդանացման միջոցառումների անօգուտ լինելը կամ նպագակահարմարությունը որոշելու և մահվան վերաբերյալ եզրահանգում կայացնելու իրավունքը ունի միայն բժիշկը:

Ոչ մի դեպքում փուժածին չի կարելի թույլ տալ շարժվել առավել ևս շարունակել աշխափանքը, քանի որ էլեկտրական հոսանքից կամ այլ պարբառուներից դժբախտ վնասվածքների բացակայությունը դեռևս ցի բացառում նրա վիճակի հետագա վարացման հնարավորությունը: Միայն բժիշկը կարող է որոշել փուժածի առողջական վիճակի հարցը:

Տուժածին կարելի է դեղափոխել միայն այն դեպքում, եթե նրան կամ օգնություն ցույց տվողին շարունակում է վրանգ սպառնալ, կամ եթե դեղում օգնություն ցույց տան անհնար է (օրինակ՝ հենարանի վրա):

Ոչ մի դեպքում չի կարելի փուժածին ծածկել հողով (թաղել հողի մեջ), քանի որ դա միայն կվնասի նրան և կբերի փրկության համար թանկարժեք բռպենների կորսփի:

Շանթահարման ժամանակ ցույց է տրվում նոյն օգնությունը, ինչզ հոսանքահարման դեպքում:

Պարահարի վայր բժիշկ կանչելու անհնարինության դեպքում անհրաժեշտ է ապահովել փուժածի փոխադրումը մոփակա բուժապարություն: Տուժածին կարելի է փոխադրել միայն բավարար շնչառության և կայուն երակազարկի դեպքում: Եթե փուժածի վիճակը թույլ չի տալիս նրա փոխադրումը, անհրաժեշտ է օգնություն ցույց տալու շարունակել:

6. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎԻՐԱՎՈՐՎԵԼՈՒ ԴԵՊՔՈՒՄ

Ամեն մի վերը կարող է հեշտությամբ կեղափողվել մանրէներով, որոնք կան վերը հասցնող առարկայի կամ փուժածի մաշկի վրա, ինչպես նաև փոշու, հողի մեջ, օգնություն ցույց տվողի ձեռքերի ու կեղափող վիրակապի վրա:

Վիրավորվելով դեպքում առաջին օգնություն ցույց տալու ժամանակ անհրաժեշտ է խսդորեն պահպանել հետքեյալ կանոնները.

ա) չի կարելի վերը լվանալ ջրով կամ նոյնիսկ որևէ դեղանյութով, վրան դեղափոշի ցանել կամ բարություններ քսել, քանի որ դա խոշընդոդում է վերքի առողջացմանը, նպաստում է մաշկի մակերեսից նրա մեջ կեղպ ընկնելուն, որն հետքագայում առաջացնում է թարախակալում,

բ) չի կարելի վերքի հեռացնել ավազը, հողը, և այլն, քանի որ այդ ձևով վերքն ամբողջությամբ մաքրել հնարավոր չէ,

գ) չի կարելի վերքի հեռացնել լերդացած արյունը, հազուսփի մնացորդները և այլն, քանի որ դա կարող է ուժեղ արյունահոսության պարբառ դառնալ,

դ) չի կարելի վերքը փաթաթել մեկուսիչ ժապավենով, կամ նրա վրա ցանցկեն (սարդոսփայնային) գործվածք քաշել՝ փայտացումից խուսափելու համար:

Առաջին օգնություն ցույց տալու համար հարկավոր է զգուշորեն մաքրել վերքի շորջը՝ որպեսզի վերը չի դառնալ մաշկի վրա, որն անմիջապես հպվելու հետո:

Վիրակապը դնելու համար անհրաժեշտ է բացել դեղարկղիկում (պայուսակում) եղած վիրակապման անհարական փաթեթը՝ ծրարի վրա նշված ցուցումներին համապատասխան: Վիրակապը դնելու ժամանակ չի կարելի ձեռք տալ այն մասին, որն անմիջապես հպվելու վերքին:

Վիրակապման փաթեթը չլինելու դեպքում, որպես վիրակապ կարելի է օգտագործել մաքուր թաշկի-նակը, մաքուր կտորը և այլն: Անմիջապես վերքի վրա բամբակ դնել չի կարելի:

Կտորի այն մասի վրա, որն անմիջապես հպվելու է վերքին, պետք է մի քանի կաթիլ յոդ կաթեցնել այնպես, որ յոդի հետքը վերքից մեծ սրացվի, և ապա դնել վերքի վրա:

Օգնություն ցույց տվողը պետք է մաքուր լվանա ձեռքերը, կամ մաքներին յոդ քսի: Նոյնիսկ լվացված ձեռքերով անմիջապես վերքին դիպչել չի թույլադրվում:

Եթե վերքը կեղափողված է հողով, պետք է անմիջապես դիմել բժշկի՝ փայտացման դեմ շիճուկ ներարկելու համար:

7. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐՅՈՒՆԱԿՈՍՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Արյունահոսությունը լինում է արդարին (եթե արյունը դուրս է հոսում), կամ ներքին (եթե արյունը ներհոսում է զանգի, կրծքի, որովայնի ներքին խոռոչների մեջ):

Կախված այն բանից, թե որ անոթներն են վնասված, լինում է՝ զարկերակային, երակային, մազանոթային եւ խառը արյունահոսություն:

Զարկերակային արյունահոսությունը առաջանում է խորը կրտքած կամ ծակված վերքերի դեպքում: Վառ կարմիր (բոստ) արյունը հոսում է բարախող շիթով (սրբամկանի կծկումներին համաչափ), իսկ երեխն շաբրվանում է: Խոշոր զարկերակների (քներակի, ենթանրակային, թևի, ազդրի, ենթածնկային) վնասվելու ժամանակ առաջանում է շար ուժեղ արյունահոսություն՝ արյունը մեծ ճնշման դակ դուրս է հոսում անոթներից, և արյունահոսությունը ժամանակին չկանգնեցնելու դեպքում մի քանի բոպեն կարող է գուժածի համար ճակապագրական լինել:

Երակային արյունահոսությունը առաջանում է երակների վնասվելու ժամանակ: Արյունն արդարություն է դանդաղ, հանդարդ շիթով, ունի մուգ կարմիր (բայի) գույն:

Մազանոթային արյունահոսությունն առաջանում է ամենամասն արյունաֆար անոթների (մազանոթների) վնասվելու դեպքում փարածուն քերծվածքների և մակերեսային վերքերի դեպքում: Արյունը ծորում է վերքի ողջ մակերեսով, արդարությունը է դանդաղ, կաթիլ առ կաթիլ:

Մազանոթային արյունահոսությունը հետիւ է դադարեցնել մանրէազերծ վիրակապի օգնությամբ՝ նախօրք վերքի շուրջը քսելով յոդ, կամ ջրածնի պերօքսիդի 3%-անոց լուծույթով թրջոցների (վիրակապերի) օգնությամբ:

Խառը արյունահոսություն լինում է այն դեպքերում, եթե վերքից վնասվել են և՛ երակները, և՛ զարկերակները: Ամենից հաճախ այդպիսի արյունահոսություն նկարվում է խորը վերքերի դեպքում:

Արդարին արյունահոսությունը դադարեցնում են փարբեր եղանակներով:

Արյունահոսության դադարեցումը վիրակապով

Ոչ ուժեղ (երակային կամ զարկերակային) արյունահոսության ժամանակ վերքի վրա պեղք է դնել պիեղմող վիրակապ և արնահոսող մասը բարձրացնել:

Սեղմող վիրակապը դնում են հեփկյալ կերպ. վերքի շուրջը յոդ են քում, արնահոսող վերքը ծածկում են վիրակապման կրորով (մի քանի շերք մանրէազերծ թանգիֆից, բինփից), վրայից դնում բամբակ և բինփով ամուր կապում: Եթե արյունահոսությունը չի դադարում, ապա չհանելով վիրակապը, նրա վրա դնում են կի մի քանի շերք մառյա (բինփ), բամբակ և բինփով ամուր կապում: Եթե վերջույթ են վիրակապում, ապա բինփի փաթույթները պեղք է գնան ներքևից վերև՝ մարդներից դեպի իրան: Վիրակորված վերջույթը բարձրացնում են վեր:

Արյունահոսության դադարեցումը մասդներով

Ուժեղ արյունահոսությունը արագ կանգնեցնելու համար կարելի է արնահոսող անոթը՝ վերքից վերև (արյան հոսքի ուղղությամբ) մարդներով սեղմելու ուսկրին: Զարկերակները սեղմելու առավել արյունավեպ գեղեցր նկ. 32-ում նշված են կեպերով:

Արյունահոսությունը կանգնեցվում է:

ճակապը կամ քունքը վիրակորվելու դեպքում ականջի առջևի քունքի զարկերակը սեղմելով (կեպ 1), ծոծրակը վիրակորվելիս՝ ծոծրակի զարկերակը սեղմելով (կեպ 2),

գլուխը կամ պարանոցը վիրակորվելիս՝ թևերակը պարանոցի ողերին սեղմելով (կեպեր 3,4),

ուսը (ուսահողի մուգերքում) և թևափակի փոսիկը վիրակորվելիս՝ ենթանրակային զարկերակը անրակափակի փոսի ուսկրին սեղմելով (կեպ 5),

նախարազուկը վիրակորվելիս՝ թևափակի (կեպ 6) կամ ներսի կողմից թևի մեջփեղում գրնվող թևի զարկերակը (կեպ 7) սեղմելով,

դասպակը և ձեռքերի մարդները վիրակորվելիս՝ դասպակի մուր նախարազուկի ներքևի 1/3 մասում գրնվող երկու զարկերակները (կեպ 8,9) սեղմելով,

ազդրը վիրակորվելիս՝ ազդրի զարկերակը (կեպ 10) աճուկում սեղմելով,

սրունքը վիրակորվելիս՝ ազդրի մեջփեղում ազդրի զարկերակը (կեպ 11) կամ ծնկափակի զարկերակը (կեպ 12) սեղմելով,

ուրնաթաքը և ուրքերի մարդները վիրակորվելիս՝ ուրնաթաքի հեփկի կողմի զարկերակը (կեպ 13), կամ հեփկի մեծ սրունքային զարկերակը (կեպ 14) սեղմելով:

Վերջույթների արյունահոսության դադարեցումը դրանք հոդային մասերում ծալելով

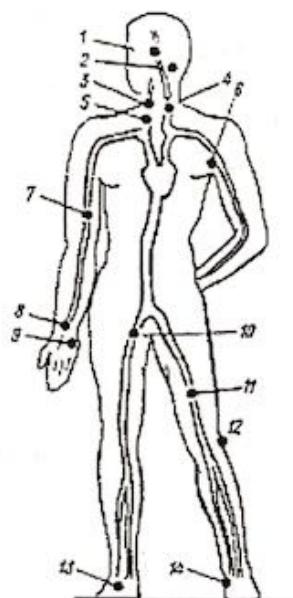
Վերջույթների արյունահոսությունը կարելի է դադարեցնել վերքից վերև գրնվող հոդային մասում այն ծալելով. եթե այդ վերջույթը կոփրվածք չտնի (նկ. 33): Տուժածի հազուսիքի թևերը, կամ անդրավարփիքի փողքերը պեղք է արագ հեփ ծալել (թշփել) և հոդերի ծալվելու փոսիկի մեջ դնել բամբակից, մաղյայից կամ որևէ կոփրիք խծուկ և, ուժեղ, մինչև վերջ այդ խծուկի վրա ծալել հոդը: Այդ դեպքում սեղմելով

է վերքին արյուն մարդակարարող ծալով անցնող զարկերակը: Այդ դիրքում ուրքի կամ ձեռքի ծալը կապել կամ ամրացնել դուժածի իրանին գլխաշորի, վզնոցի կամ գուրու միջոցով:

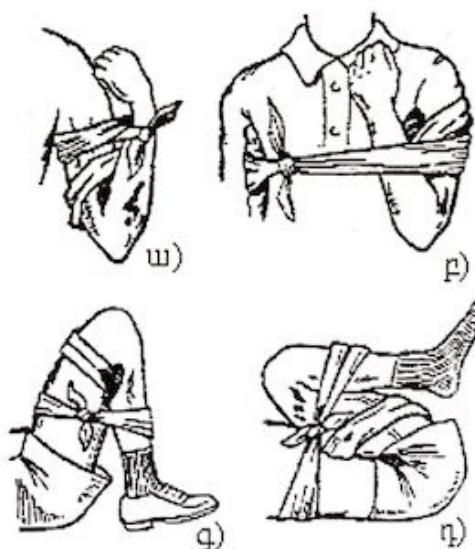
Աղոստիսահոսության դադարեցումը լարանի կամ ոլորքի միջոցով

Այս եղանակը կիրառվում է այն դեպքերում, երբ հոդի ծալելու եղանակը կիրառելի չէ (օրինակ՝ նույն վերջույթի ուսկընի միաժամանակ կորուվելու դեպքում): Վիրավորված վերջույթից ուժեղ արյունահոսության դեպքում անհրաժեշտ է լարան դնելով ձգել վերջույթը: Որպես լարան կարելի է օգտագործել որևէ առաջական, ձգվող գործվածք, ուսփինե խողովակ, տարադակալներ և այլն: Լարանը դնելուց առաջ վերջույթը (ձեռքը կամ ոլորքը) պեսք է բարձրացնել: Եթե օգնություն ցույց տվող օգնական չունի, ապա մաքներով զարկերակի նախնական սեղմումը կարելի է հանձնարարել հենց դրության:

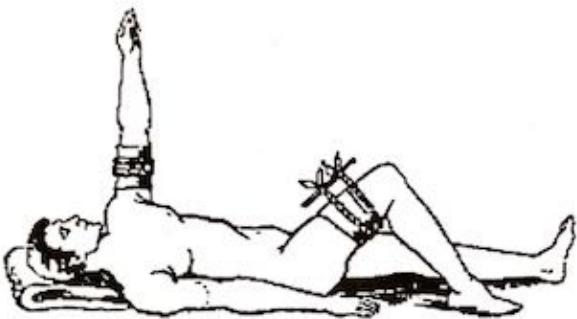
Լարանը դնում են թնի կամ ազդրի իրանին մոր գրինվոր մասի վրա (նկ. 34): Այն գրեղը, որպես դրվելու է լարանը, մաշկը չլնասպելու համար պեսք է փաթաթվի որևէ փափուկ բանով, օրինակ՝ մի քանի շերպ բինով, մասշայի կամ այլ կտորով: Կարելի է լարանը դնել նաև վերնաշապիկի թևքի կամ անդրավարդիքի վրայից:

Նկ. 32. Զարկերակի սեղման կերպը՝ անոյներից արյունահոսությունը կանգնեցնելու համար

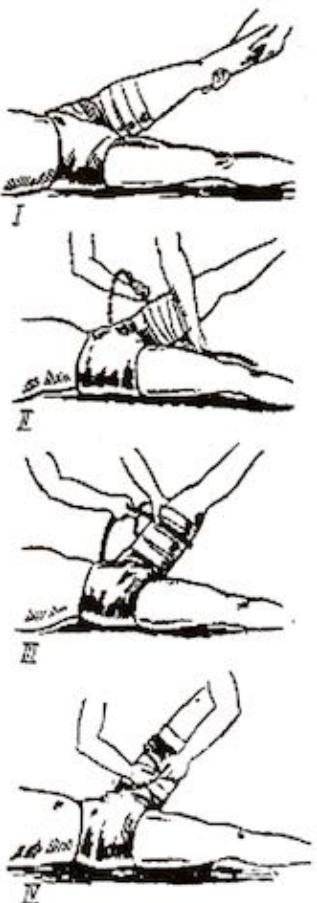
Նկ. 33. Արյունահոսությունը կանգնեցնելու համար հոյերում վերջույթների ծալումը
ա) նախարարակից, բ) ուսից, գ) սրունքից, դ) ազդրից

Նկ. 34. Լարանի (ուսի վրա) և ոլորքի (ազդրի վրա) փեղադրումը

Լարանը դնելոց առաջ այն հարկավոր է ձգել, հետո ամուր փաթաթել վերջույթին այնպես, որ լարանի փաթույթների միջև մաշկի չծածկված մաս չմնա (նկ. 35):

Լարանի միջոցով վերջույթը չպետք է չափից շատ ձգել, քանի որ կարող են ձգվել ու վնասվել նյարդերը. լարանը պետք է ձգել միայն մինչև արյունահոսության դադարելը: Եթե արյունահոսությունը լրիվ չի դադարել, պետք է դնել լորանի ևս մի քանի փաթույթ (ավելի ձիգ): Լարանը դնելու ճշգրտությունը սպուզում են երակազարկի միջոցով. եթե այն շոշափվում է, որեմն լարանը սխալ է դրված: Պետք է հանել և նորից փաթաթել: Լարանը 1,5-2 ժամից ավել ձգված թողնել չի թույլափրկում, քանի որ արնազրկված վերջույթները կարող են մեռնել:

Նկ. 35. Ուսպինն լարան դնելու փուլերը

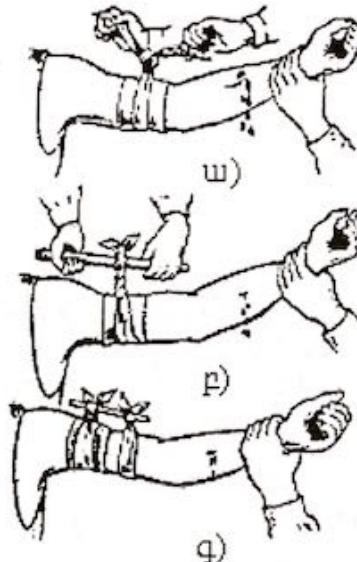
Ցավը, որ պատճառում է դրված լարանը, շատ ուժեղ է լինում, որի հետևանքով երբեմն սրիաված են լինում որոշ ժամանակով լարանը հանել: Այդ դեպքերում լարանը հանելոց առաջ անհրաժեշտ է մասներով սեղմել այն զարկերակը, որով արյունը հոսում է դեպի վերքը և փուժածին հնարավորություն դրալ ցավից հանգստանալու, իսկ վերջույթին՝ որոշ չափով արյուն սպասալու: Դրանից հետո լարանը կրկին դնում

Են: Լարանը պետք է թուլացնել ասդիճանաբար ու դանդաղ: Եթե նոյնիսկ գումարած դիմանում է ցավին, այնուամենայնիվ մեկ ժամ հետո լարանը անպայման պետք է 10-15 րոպեով հանել:

Չեղի գակ որևէ ձգվող ժապավեն չլինելու դեպքում վերջույթը կարելի է ձգել այսպես կոչված՝ ոլորքի միջոցով, որը պարբռասրվում է ձգվող կրորից գողկապից, գողուց, ոլորված թաշկինակից կամ սրից, պարանից, կաշեգորուուց և այլն (նկ 36):

Այն կրորը, որից պարբռասրվում է ոլորքը, օղակում է բարձրացրած վերջույթը, որի գակ նախօրոք դրվում է համապարասխան փափուկ գակողիր (օրինակ՝ մի քանի շերտ բինու) և վերջավորության դրսի կողմից կապվում հանգույցով: Այդ հանգույցի մեջ (կամ նրա գակ) անցկացվում է փայտիկի ձև ունեցող որևէ ամուր առարկա, որը պարզում են մինչև արյունահոսության դադարելը: Մինչև անհրաժեշտ չափի պարելուց հետո, փայտիկը ամրացնում են այնպես, որ ինքնարերաբար հետ չպարփակվի (նկ 36):

Լարանը կամ ոլորքը դնելուց հետո անհրաժեշտ է երկորդ գրեթե, նշելով դրանց դնելու ժամանակը և գրեղավորել վիրակապի կամ լարանի գակ: Կարելի է գրեթե նաև վերջույթի մաշկի վրա: Տուժածին՝ ձգված լարանով պետք է որքան կարելի է արագ, գեղափոխելով բուժական դադարեցություն:

Նկ. 36. Արյունահոսության դադարեցումը ոլորքով

- ա) հանգույցի կապում
- բ) ոլորքում փայտիկի օգնությամբ
- գ) փայտիկի ամրացում (սևոում)

Ներքին արյունահոսության ժամանակ, որը շատ վրանգավոր է կյանքի համար, արյունը հոսում է ներքին խոռոչների մեջ և գործնականում արյունահոսությունը դադարեցնելն անհնար է: Այդ մասին կարելի է գլխի ընկնել գումարածի արտաքին փեսքից, գունաբգում է, մաշկի վրա առաջանում է կպչուն քրիփինք, շնչում է արագ և մակերեսային, երակազարկը՝ հաճախակի ու թույլ լիցքով: Տուժածին պետք է պառկեցնել կամ կիսանսրած դիրքի բերել, ապահովել լրիվ հանգիստ և ենթադրվող արնահոսող գեղի վրա «սառը» դնել (սառույցով կամ սառը ջրով պարկ) և շփապ թժիչկ կանչել: Եթե կասկածանք կա որովայնային խոռոչի օրգանների վնասվածքի, ապա գումարածին ջուր խմել չի կարելի:

Քրից արյունահոսության դեպքում, գումարածին պետք է նստեցնել՝ գլուխը թեթևակի առաջ թեքած, որ արյունը քթըմպանի մեջ չլցվի: Պետք է արձակել օձիքը, քթի և քթարմագի վրա դնել սառը թթոց (գարշանալուց փոխել), քթանցքի մեջ միցնել ջրածնի պերօրսիդի 3%-անոց լուծույթով թթված մառյայի կամ քամբակի կրոր, չորսից-հինգ րոպե մաքներով սեղմելով, փակել քթանցքները:

Քերանից արյունահոսության դեպքում (արյան փախումով), գումարածին պետք է պառկեցնել՝ գլուխը թեթելով կողքի, և շփապ հասցնել բուժական դադարեցություն:

8. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ, ԿՈՏՏՎԱԾՔՆԵՐԻ, ՇՈԴԱԽԱՆՏՈՒՄՆԵՐԻ, ՃՄՎԱԾՔՆԵՐԻ (ՄԱԼՋԱՐԴԻ) ԵՎ ԿԱՊԱՌՆԵՐԻ (ԶԲԼԵՐԻ) ԳԵՐՉԳՄԱՆ ԴԵՊՔՈՒՄ

Կորրվածքը՝ դա ուսկը ամբողջականության խախումն է: Կորրվածքի շրջանում գումար է սուր ցավ, որն ուժեղանում է դիրքը փախել փորձելիս, նկապվում է ուսկը կորրված մասերի շեղումով պայմանավորված ձևախախտում (դեֆորմացիա), ուռածություն: Կորրվածքները լինում են բաց և փակ: Բաց կորրվածքը ուղեկցվում է մաշկի վնասվածքով:

Կորրվածքների ժամանակ անհրաժեշտ է ապահովել կորրված ուսկը անշարժացում (հանգիստ վիճակի սրեղջում): Դա նվազեցնում է ցավը և կանխում ուսկը մասերի հետագա շեղումը և դրանցով արնադար անորթներին և փափուկ հյուսվածքներին կրկնական վնասվածք հասցնելուն:

Բաց կոդրվածքների ժամանակ նախ դադարեցնում են արևահոսությունը և դնում մանրէազերծ վիրակապ: Անշարժացման համար օգտագործում են սրբանդարդ ձևի, կամ ձեռքի գալ եղած կյութերից (նրբարխափակից, գախտակից, գայրից և այլն) պարրասպած գախտավանդներ (բեկալայ):

Փակ կոդրվածքի ժամանակ գումածի վրայից հագուստը չպետք է համել: Գախտավանդը պետք է սառը դնել (սառուցով), սառը ջրով ուղինեն պարկ, սառը թթոցներ և այլն:

Հողախախփումը դա ուկրերի կայուն գեղաշարժն է, երբ հողային մակերեսները դադարում են մասսամբ կամ ամրողությամբ հպվել: Հողախախփման պահին առաջացած սուր ցավը չի նվազում և հերքությունը ուղղել հողախախփումը: Դա կարող է անել միայն բժիշկը:

Տուժածին անհրաժեշտ է հասցնել բուժհասքափություն, հանգիստ դիրք սպեղծելով վնասված վերջույթի կամ մարմնի այլ մասերի համար՝ փոխադրելու կամ բուժանձնակազմին հանձնելու ժամանակ:

Վերջույթի ուկրերի հողախախփման և կոդրվածքի դեպքում, գախտավանդ դնելով պետք է ապահովել ծայրահեռ դեպքում երկու հողերի անշարժությունը. մեկը կոդրվածքից վերև, մյուսը՝ կոդրվածքից ներքև: Իսկ խոշոր ուկրերի կոդրվածքի դեպքում՝ նոյնիսկ երեք հողերի: Տախտավանդի կենդրունը պետք է գրնվի կոդրվածքի դեղում: Տախտավանդի կապերը չպետք է սեղմնեն խոշոր անոյները, նյարդերը և ուկրերի ելուսպերը: Ավելի լավ է գախտավանդը փաթաթել գախուկ կոդրով և բինդով կապել:

Տախտավանդի դիրքը հասպարում (սևուում) են բինդով, գլխաշորով, գորիով և այլն: Տախտավանդ չինելու դեպքում պետք է վնասված վերին վերջույթը կապել իրանին, իսկ վնասված սպորին վերջույթը՝ առողջ վերջույթին:

Ուսուկրի կոդրվածքի կամ հողախախփման դեպքում գախտավանդը պետք է դնել արմնկահոդում ծալված ձեռքի վրա: Ուսուկրի վերին մասի վնասվածքի ժամանակ գախտավանդը պետք է ընդգրկի երկու հող՝ բազկի և արմունկի, իսկ սպորին մասի կոդրվածքի դեպքում՝ նաև ենթադասպակի (նկ. 37): Տախտավանդը պետք է կապել ձեռքին բինդով, իսկ ձեռքը գլխաշորով կամ բինդով կախել պարանոցից:

Նախարազկի կոդրվածքի կամ հողախախփման դեպքում գախտավանդը (ափի լայնությամբ) պետք է դնել արմնկահոդից մինչև մաքների ծայրը՝ գումածի ափի մեջ դնելով բամբակից կամ բինդից պիտի խծուկ, որը դրուժած կարծեն թե բռնում է բռննցքում (նկ. 38): Տախտավանդ չինելու դեպքում, ձեռքը գլխաշորով (նկ. 39) կարելի է կախել գզից, կամ բաճկոնի փեշից (նկ. 40):

Եթե հողախախփման ժամանակ ձեռքը հեռացած է իրանից, պետք է ձեռքի և իրանի արանքում որևէ գախուկ բան դնել (օրինակ՝ ոլորված հագուստ):

Ձեռքի մաքների և դասպակի ուկրերի կոդրվածքի կամ հողախախփման դեպքում դասպակը պետք է բինդով կապել լայն (ափի լայնությամբ) գախտավանդին, որը պետք է սկսվի նախարազկի մեջքերից և վերջանա մաքների ծայրում: Վնասված ձեռքի ափի մեջ նախօրոք պետք է դրվի բամբակից կամ բինդից խծուկ, որպեսզի մաքները փոքր-ինչ ծալված լինեն: Ձեռքը պետք է բինդով կամ գլխաշորով կախել պարանոցից:

Ազդրուկրի կոդրվածքի կամ հողախախփման դեպքում ուրքը պետք է արդարին կողմից գախտավանդին ամրացվի այնպես, որ գախտավանդի մի ծայրը հասնի թևաբակին, իսկ մյուսը՝ կրունկին: Երկրորդ գախտավանդը դնում են վնասված ուրքի կողմից՝ շերից մինչև կրունկ (նկ. 41): Դրանով ապահովվում է ամբողջ սպորին վերջույթի լրիվ հանգիստը: Տախտավանդները պետք է դնել՝ ըստ հնարավորին ուրքը չքարձրացնելով, այլ՝ հենց դեղում պահելով, մի քանի գեղից (իրանին, ազդրին, սրունքին) կապել բինդով, բայց ոչ կոդրված դեղում կամ նրան անմիջապես մոդ: Բինդը գորիկաբերի, ծնկի կամ կրունկի գալ պետք է անցկացնել (խցկել) գայգիկի միջոցով:

Սրունքի կոդրվածքի կամ հողախախփման դեպքում անշարժացվում են ծնկի և սրունքաթաթի հողերը (նկ. 42):

Անրակի կոդրվածքի կամ հողախախփման դեպքում պետք է վնասված կողմից թևաբակի (անութի) փոսիկի մեջ դնել ոչ մեծ բամբակե խծուկ, արմունկում ուղիղ անկյան գալ ծալած ձեռքը բինդով կապել իրանին (նկ. 43) և գլխաշորով կամ բինդով կախել պարանոցից: Բինդը պետք է գախտաթել հիվանդ ձեռքից դեպի մեջքը ուղղությամբ:

Ողնաշարի վնասվածքի դեպքում զգացվում է սուր ցավ ողնաշարի մեջ, հնարավոր չենքը թերեւ կամ շրջվել: Առաջին օգնությունը պետք է լինի. զգուշորեն, գումածին չքարձրացնելով, նրա մեջքի գալ մաքնել լայն գախտավակ, ծխնիներից հանված դրու, կամ գումածին շրջել դեմքով դեպի ներքև և խապորեն հերքեն, որ շրջելու ժամանակ իրանը չճկվի (ողնութեղի վնասումից խոսափելու համար):

Կողոսկրի կոդրվածքի դեպքում շնչելիս, հազարի և շարժմելիս ցավ է զգացվում: Օգնություն ցույց գալու ժամանակ անհրաժեշտ է բինդով ամուր կապել կոդրել կամ արդաշնչելիս սրբիչով պիտի:

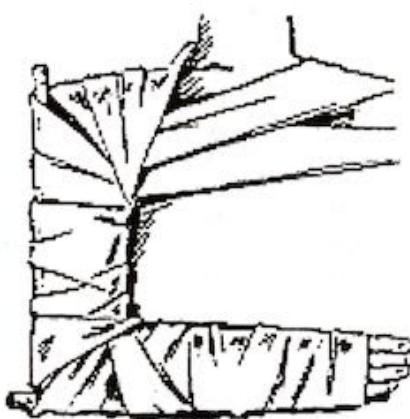
Կոնքոսկրի կոփրվածքի դեպքում ցավ է զգացվում կոնքը շոշափելիս, աճուկում. սրբանոսկրի (գավակի) շրջանում, անհնար է բարձրացնել ուղղված ովքը: Օգնությունը կայանում է հեփլյալում. գուժածի մեջքի փակ պետք է միգցնել լայն փախփակ, պառկեցնել «գորպի»դիրքում, այսինքն՝ ծնկները ծավալած ու իրարից հեռացած, իսկ որմանաթերը իրար միացած, ծնկների փակ դնել ուրուած հագուստ: Տուժածին չի կարելի շրջել կողքի, ևսդեմնել կամ կանգնեցնել (ներքին օրգանները չվեասելու համար):

Գլխի վնասվածքի դեպքում հնարավոր է գանգոսկրի կոփրվածք (նշաններն են՝ արնահոսություն բերանից ու ականջներից, անգիտակից վիճակ) կամ ուղեղի ցնցում (նշաններն են՝ զիսացավ, սրբիանոց, փսխում, զիտակցության կորուստ):

Առաջին օգնությունը կայանում է հեփլյալում. գուժածին պետք է պառկեցնել մեջքի վրա, գլուխը երկու կողմից անշարժացնել ոլորված հագուստի միջոցով, գլուխը ձիգ վիրակապել, վերքի առկայության դեպքում մասրեազերծ վիրակապ դնել (նկ. 44), դնել «սառը», և ապահովել լրիվ հանգիստ՝ մինչև բժշկի գալը:

Անգիտակից վիճակում գրնավող գուժածը կարող է փսխել, դրա համար գլուխը պետք է կողքի վրա թեքել: Կարող է նաև լեզուն կող զնալու հեփլնանքով շնչահեղձություն առաջանալ: Այդ դեպքում անհրաժեշտ է առաջ քաշել սրորին ծնողը և պահել այդ դիրքում, ինչպես արհեստական շնչառություն բալու ժամանակ (փես նկ. 18):

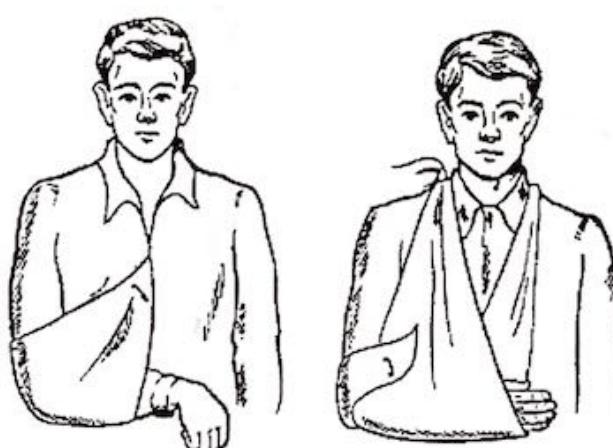
Ճմլվածքի (սալօարդի) դեպքում առաջանում է ուռածություն, ցավ՝ ճմլված գեղին դիպչելիս: Օգնությունը կայանում է՝ ցավը նվազեցնելու և արյան գեղումը կանխելու համար «սառը»դնելու և պիրկ վիրակապելու մեջ: Ճմլված գեղին համար սրեղծում են հանգիստ վիճակ: Ճմլված գեղին չպետք է յոդ քսել, շփել, փրորել և փարացնող թրջոց դնել, քանի որ դրանք ուժեղացնում են ցավը:

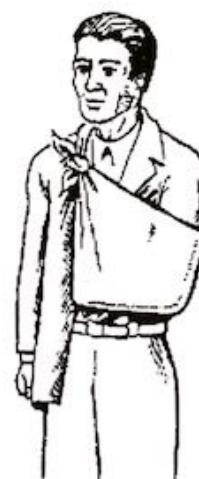
Նկ. 37. Տախտավանդ (բեկակալ) դնելը ոսի կոփրվածքի դեպքում

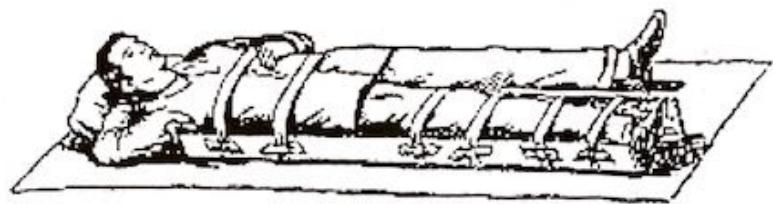
Նկ. 38. Տախտավանդ դնելը նախաբազկի կոփրվածքի դեպքում

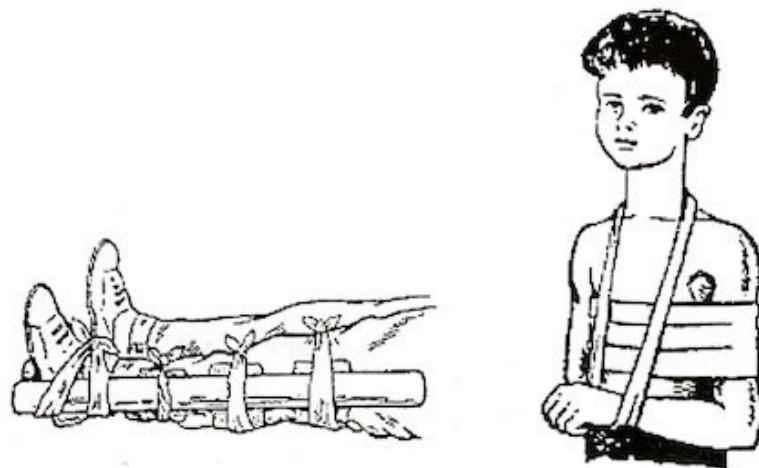
Նկ. 39. Զերը զիսաշորով պարանոցից կախելը

Նկ. 40. Զերը բաճկոնի փեշի օգնությամբ կախելը

Նկ. 41. Տախտավանդ դնելը ազդրի կողրվածքի դեպքում

Նկ. 42. Տախտավանդ դնելը սրունքի կողրվածքի դեպքում

Նկ. 43. Վիրակապ դնելը անրակի հոդախախրման կամ կողրվածքի դեպքում

Նկ. 44. Վիրակապ դնելը գանգ-ուղեղային վնասվածքի դեպքում

Կապանների (ջլերի) ծգվելու (հոդի վնասվածքի) դեպքում զգացվում է սուր ցավ, առաջանում է ուռածություն և սահմանափակվում է հոդերի շարժունակությունը: Առաջին օգնություն ցույց տրամադրելու վնասված վերջույթը անհրաժեշտ է պիրկ վիրակապել և ապահովել հանգիստ վիճակ: Վնասված գույնին պետք է դնել «սառը»: Վնասված ուրբե պետք է լինի բարձրացված, իսկ ծեռը՝ գլխաշորով պարանցից կախված:

Ծանրության դրակ ճգմվելու դեպքում պետք է գումարած ազատել ծանրությունից, վնասված վերջույթը բինարով ծիգ փաթաթել և բարձրացնել՝ դրակը ուղրած հագուստը դնելով: Վնասված հյուսվածքների քայրայման ժամանակ առաջացող թունավոր նյութերի ներծծումը նվազեցնելու համար բինարի վրայից դնել «սառը»:

Վերջույթի կողրվածքի դեպքում պետք է բեկալավ դնել: Եթե գումարած մոտ բացակայում են շնչառությունն ու երակագարկը, անհրաժեշտ է անմիջապես սկսել արհեստական շնչառություն դրակն ու սրբի մերսում կադարելը:

9. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆ ԱՅՐՎԱԾՔՆԵՐԻ ԴԵՊՌՈՒՄ

Այրվածքները լինում են. ջերմային, որն առաջանում է կրակից, շոգուց, դրաք առարկաներից ու նյութերից, քիմիական՝ թթուներից ու ալկալիներից, ինչպես նաև, որոշ ծանր մեքաղների աղերից, էլեկտրական էլեկտրական հոսանքի կամ էլեկտրական աղեղի ազդեցությունից:

Հսկ վնասվածության խորության՝ այրվածքները բաժանվում են 4 ասդիճանի. առաջին՝ մաշկի կարմրելն ու այրուցվելը, երկրորդ՝ ջրային բուշիքի առաջանալը, երրորդ՝ մաշկի մակերեսային և խոր շերպերի մեռնելը, չորրորդ՝ մաշկի ածխացումը, մկանների, ուսկրերի և ջղերի վնասումը:

Առաջին ասդիճանի ջերմային – էլեկտրական այրվածքների դեպքում մարդու մարմնի վրա վնասակար գործոնի (կրակի, դրաք մակերեսների, դրաք հեղուկների, զագի, շոգու և այլն) ներգործությունը վերացնելուց հետո, մարմնի վնասված մասերը 10-15 րոպեով պետք է ջրել սառը շիթով կամ ծածկել ձյունով: Դա նվազեցնում է ցավը, ինչպես նաև հյուսվածքների գերպարագման ժամանակն ու խորությունը և կանխում այրուցը:

Առաջին և երկրորդ ասդիճանի ոչ մեծ մակերեսով այրվածքի դեպքում այրված մասի վրա պետք է դնել մանրէազերծ վիրակապ օգտագործելով բինար կամ մառյա:

Տուժածին առաջին օգնություն ցույց տրամադին համար, չի կարելի ձեռքերով դիպչել մաշկի այրված մակերեսին, քանի որ նրան քսուք, յուղ, վազելին, կամ ցանելի խմելու սողա, օսլա և այլն: Չի կարելի բացել բշփիկները, հեռացնել այրված գեղին կապած մածիկը, խեժը, ըսեկնախեժը կամ այլ խեժանյութերը, քանի որ այդ դեպքում կարելի է հեշտությամբ պոկել այրված մաշկը և դրանով իսկ բարենպաստ պայմաններ սպեհեծել վերքի վարակման համար:

Հազուսքն ու կողիկները այրված գեղերից պոկել չի կարելի, այլ անհրաժեշտ է կիրափել մկրապով և զգուշությամբ հանել: Եթե հագուստի խանձված կիրոները կպած են մաշկի այրված մասին, ապա դրանց վրայից պետք է դնել մանրէազերծ վիրակապ և գումարածին ուղարկել բուժհասպագություն: Ծանր և ընդարձակ (քազմաթիվ) այրվածքների դեպքում, գումարածին անհրաժեշտ է փաթաթել մաքուր սավանով կամ կիրորով՝ առանց հագուստի հանելու, դրաք ծածկել, դրաք մենակից երկու հար անալզին կամ ասպիրին, խմեցնել դրաք թեյ և սպեհեծել հանգիստ պայմաններ, մինչև բժշկի ժամանելը:

Այրված դեմքը անհրաժեշտ է ծածկել մանրէազերծ մառյայով:

Ցնցման առաջին նշանների դեպքում, եթե դրամագությունը դառնում է մակերեսային և հաճախակի, երակագարկը հազիկ է շոշափվում, անհրաժեշտ է նրան շփապ խմեցնել 20 կարի վալերիանի (կարվախորի) թուրմ:

Աչքերի այրվածքների դեպքում պետք է բորաթթվի լուծույթի (մի բաժակ ջրին՝ կես թեյի գդալ թթու) սառը թթոցներ դնել և անմիջապես գումարածին ուղարկել բժշկի մոտ:

Էլեկտրական աղեղից կամ հոսանքահարությից այրվածքը սպանալու դեպքում գումարածին, անկախ այրվածքի չափից, պետք է հասցնել բուժհասպագություն, քանի որ նա պետք է գրնվի մշգրական բժշկական հսկողության դրաք հաշվի առնելով մարդու օրգանիզմի վրա էլեկտրական հոսանքի ազդեցության առանձնահատկությունները: Սիրով կարող է կանգ առնել վնասվածքից մի քանի ժամ, նոյնիսկ մի քանի օր հետո:

Քիմիական այրվածքների դեպքում հյուսվածքների վնասվածքի խորությունը մեծ մասամբ կախված է քիմիական նյութի ազդեցության վկանությունից: Կարևոր է, թե որքանով արագ կարելի է նվազեցնել քիմիական նյութի խորությունը և նրա ազդեցության վկանությունը: Դրա համար վնասված գեղը անմիջապես լվանում են հոսող սառը ջրով (ծորակից, ունդինե ճկափողից կամ դույլից՝ 15-20 րոպե):

Եթե թթուն կամ ալկալին մաշկի վրա են ըսկել հագուստի միջով, ապա նախ այն պետք է լվանալ հագուստի վրայից, հետո զգուշությամբ կիրափել և հանել թաց հագուստը, որից հետո լվանալ մաշկը: Մար-

դու մարմնի վրա ծծմբաթթվի կամ ալկալիի պինդ նյութ ընկնելու դեպքում, անհրաժեշտ է այն հեռացնել չոր քամբակով կամ մաքուր կփորով, հետո նոր վնասված գրեղը խնամքով լվանալ ջրով և դնել չոր, մանրէազերծված վիրակապ:

Քիմիական այրվածքի դեպքում քիմիական նյութերը ամրողությամբ ջրով լվանալ-հեռացնելու անհնար է: Այդ պարճառով է, լվանալուց հետո, վնասված գրեղն անհրաժեշտ է մշակել համապատասխան չեղորացնող լուծույթներով, որոնք օգտագործվում են թրջոցի, վիրակապի ձևով:

Նեփազա օգնությունը քիմիական այրվածքների դեպքում ցույց է դրվում այնպես, ինչպես ջերմային այրվածքների ժամանակ: Թթվից մաշկի այրվածքի դեպքում դնում են խմելու սողայի լուծույթի (1 բաժակ ջրին՝ մեկ թեյի գդալ սողա) թրջոց (վիրակապ):

Թթուն հեղուկի, գոլորշու կամ զազի ձևով աչքերի կամ բերանի խոռոչի մեջ ընկնելու դեպքում, անհրաժեշտ է լվանալ մեծ քանակությամբ ջրով, իսկ հետո ողողել խմելու սողայի լուծույթով (մեկ բաժակ ջրին՝ մեկ թեյի գդալ սողա):

Մաշկը ալկալիով այրվելու դեպքում վնասված գրեղը լվանալուց հետո դնում են բորաթթվի լուծույթի (մեկ բաժակ ջրին՝ մեկ թեյի գդալ թթու) կամ քացախաթթվի թույլ լուծույթի (կիսով չափ ջրով քացված սեղանի քացախով) թրջոցներ (վիրակապ):

Ալկալիի ցայդերը կամ գոլորշիները աչքերի մեջ կամ բերանի խոռոչ ընկնելու դեպքում, անհրաժեշտ է վնասված գրեղերը լվանալ մեծ քանակությամբ ջրով, իսկ հետո՝ բորաթթվի լուծույթով (1 բաժակ ջրին՝ կես թեյի գդալ բորաթթու): Եթե աչքերի մեջ ընկել են քիմիական նյութի պինդ կփորներ, ապա՝ նախ պետք է դրանք հեռացնել խոնավ վիրախնծույթ (փամպոն), քանի որ աչքերը լվանալիս դրանք կարող են վնասել լորձաթաղանթը և առաջացնել լրացույցի վնասվածք: Թթուն կամ ալկալին կերակրափողի մեջ ընկնելու դեպքում անհրաժեշտ է շրապ թժիշկ կանչել:

Մինչև նրա գալը, հարկավոր է գումարի բերանից հեռացնել թուքն ու լորձունքը, պառկեցնել և փառ ծածկել, իսկ փորի վրա դնել սառը՝ ցավը նվազեցնելու համար: Եթե գումարի մոտ առաջանում են շնչահեղձության նշաններ, անհրաժեշտ է փառ արհեստական շնչառություն «բերանից-քիթ» եղանակով, քանի որ բերանի լորձաթաղանթը այրված է:

Կերակրափողի մեջ ընկած թթուն կամ ալկալին չի կարելի չեղորացնել, կամ սրամորսը լվանալ, ջրով՝ առաջացնելով փսխում, քանի որ կերակրափողով հերադրած շարժման ժամանակ այրող հեղուկը կրկին անգամ կվնասի լորձաթաղանթը և կարող է առաջացնել կոկորդի այրուց: Տուժածին կարելի է փառ խմելու ամենաշաբար երեք բաժակ ջուր՝ դրանով ջրիկացնելով կերակրափողի մեջ ընկած թթուն կամ ալկալին և նվազեցնելով նրա այրող ներգործությունը: Արդյունավել է ներգործում կաթը, կամ՝ երբ խմելու ջրի մեջ լուծում են ձվի սպիրուլին (մեկ լիլր սառը ջրին՝ 12 հար):

Մաշկի զգալի այրվածքների, ինչպես նաև աչքերի մեջ թթու կամ ալկալի ընկնելու դեպքում, առաջին օգնություն ցույց փառուց հետո գումարին անմիջապես ուղարկել բուժհամապուրյուն:

10. ԱՌԱՋԲՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՑՐՏԱՆԱՐՄԱՆ ԴԵՊՈՒՄ

Հյուսվածքների վնասվելը ցածր ջերմաստիճանի ազդեցությունից, կոչվում է ցրպահարում:

Ցրպահարման պարճառները լինում են փարբեր և, համապատասխան պայմաններում (ցրփի երկարությունը ազդեցություն, քամի, բարձր խոնավություն, նեղ կամ թաց կոշիկներ, անշարժ դիրքը, գումարի ընդհանուր փառ վիճակը՝ իիվանդություն, ուժասպառություն, ալկոհոլային հարբածություն, արյան կոռուսիք և այլն), ցրպահարում կարող է դեղի ունենալ նույնիսկ 3-7 ասդիճան ցելսիուսի ջերմաստիճանի դեպքում: Ցրպահարմանն առավել ենթակա են մարմները, դաստակները, ովնարաթերը, ականջներն ու դիրքը:

Ցածր ջերմաստիճանում հյուսվածքները, ոչ թե մեռնում են, այլ դեղի է ունենում նրանց կենսական պրոցեսների ճնշվածություն:

Ինչքան ցածր է հյուսվածքների ջերմաստիճանը, այնքան շար են ճնշվում նրանց կենսագործունեությունը պայմանավորող նյութափոխանակության պրոցեսները (19°C ջերմաստիճանում գրեթե լրիվ դադարում են նյութափոխանակության պրոցեսները, իսկ 10°C ջերմաստիճանում դադարում է արյան հոսքը): Նյութափոխանակության պրոցեսների ճնշումը նվազեցնում է հյուսվածքների կենսական պահանջները, բայց չի դառնում նրանց վնասվելուն:

Գերառած հյուսվածքները սկսում են մեռնել անհամաշափ փառանալուց:

Օգնություն ցույց փառու ժամանակ զիսավորն այն է, որ թույլ չփրվի գերասած մասերի արագ փառացումը, քանի որ նրանց վրա կործանարար ձևով է ազդում փառ ջուրը, փառ օղը, փառ առարկաների և նույնիսկ ծեռքերի հպումը: Մինչև ջեռուցվող շինություն մրգնելը, գումարի մարմնի գերասած մասերը (ավելի հաճախ՝ ծեռքերը կամ ոփքերը) պետք է պաշտպանել ջերմության ազդեցությունից՝ նրանց վրա ջերմամեկուսացնող վիրակապեր (բամբակամառյալեն, բրյու և այլն) դնելով:

Վիրակապը պեսքը է ծածկի մաշկի միայն խիստ ճերմակած մասը, չընդգրկելով փոփոխման չենթարկված մաշկը: Կակառակ դեպքում, մարմնի արյան շրջանառությունը չխախված մասերից շերմությունը վիրակապի դաշտում կարառած մասերի վրա և կառաջացնի նրանց մակերեսի դաշտում, ինչն էլ կիանգեցնի մակերեսային հյուսվածքների մեռնելուն: Զերմամեկուսացնող վիրակապը դնելուց հետո անհրաժեշտ է ապահովել ձեռքերի ու ողքերի գերառած մաքների անշարժությունը, քանի որ նրանց անթթները շատ բեկուն են, և արյան հոսքի վերականգնման հետևանքով, հնարավոր են արնազեղումներ: Դրա համար կարելի է օգտագործել դաշտավականդեր, ինչպես նաև ձեռքի դաշտ գրակացած նյութ՝ պինդ սրբարաթթի, նրբադաշտակի և դաշտավականդեր, ինչպես նաև ձեռքի դաշտ գրակացած նյութ՝ պինդ սրբարաթթի, նրբադաշտակի և դաշտավականդեր: Ուժնաթաթի համար պեսքը է օգտագործել դաշտավականդեր, ինչպես նաև ձեռքի դաշտ գրակացած նյութ՝ պինդ սրբարաթթի, նրբադաշտակի և դաշտավականդեր:

Մարմնի գերառած մասերի վրա վիրակապը պեսքը է թողնել այնքան ժամանակ, մինչև որ շերմության զգացողությունը վերականգնվի:

Մարմնի ցրգահարման մասում (վերջույթում) արյան շրջանառությունը վերականգնելու համար, կարելի է այդ վերջույթը դնել գրի ջրով (20°C) դաշտի մեջ: 20-30 րոպեի ընթացքում ջրի շերմագիճանը բարձրացնում են 20-ից մինչև 40°C , ընդ որում՝ վերջույթը օճառով խնամքով լվանում են: Լոգանքից (դաշտավագություց) հետո վնասված մասերը պեսքը է չորացնել (սրբել), մանրեագերծ վիրակապ դնել և դածել: Չի կարելի ճարպ կամ բսուր բսել, քանի որ այն զգալիորեն դժվարացնում է հետաքաջանում: Մարմնի ցրգահարված մասը չի կարելի շփել ձյունով, որովհետք, այդ դեպքում ուժեղանում է սառածությունը, իսկ փորքիկ սառցակիորները վնասում են մաշկը, ինչը նպաստում է ցրգահարված մասի վարակվելուն: Ցրգահարված դեղերը չի կարելի դրորել նաև ձեռնոցով, թաշկինակով կամ որևէ կիրորով: Կարելի է մերսել մաքուր ձեռքերով, ծայրանասերից դեպի իրան ուղղությամբ:

Մարմնի սահմանափակ մասերի (քիթը, ականջները) ցրգահարման դեպքում, դրանք կարելի է դաշտավագությունը ցույց տվողի ձեռքերի շերմության միջոցով:

Օրգանիզմում շերմությունը վերականգնելու և արյան շրջանառությունը կարգավորելու համար դաշտ նաև դաշտ, քաղցր թեյ, սուրճ, կաթ:

Գիրակցության կորսարով ուղեկցվող օրգանիզմի ընդհանուր գերառած դեպքում, մինչքծիկական օգնությունը կայանում է: Գուժածի ձեռքերին ու ողքերին շերմամեկուսիչ վիրակապ դնելը՝ մինչև նրան դաշտ շինուալի դաշտավագությունը:

Եթե գուժածի հագին կամ սառցակալած կոշիկներ, ապա դրանք չի կարելի հանել, այլ ուղերը պեսքը է փաթաթել վերարկուով կամ ձեռքի դաշտ որևէ կիրորով: Տուժածին պեսքը է շփապ հասցնել մոփակա բուժասպագություն, չիանելով շերմամեկուսիչ վիրակապերը:

Մարմնին կամ հագուստին հեղուկ փուլում գրանցող հեղուկացված զազ ընկնելուց առաջացած ցրգահարությունը նման է այրվածքին: Նեղուկ զազը մաշկի վրա կամ աչքերի մեջ ընկնելու դեպքում, անհրաժեշտ է վնասված դեղը լվանալ ջրի առաջ շիթով և քսել (քանի դեռ բուշփեր չեն առաջացել) հակաայրվածքային բսուր:

11. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄԱՐՄԻՆ ՕՐԳԱՆՆԵՐԻ ՄԵՋ ՕՏԱՐ ՄԱՐՄԻՆ ԸՆԿՆԵԼՈՒ ԴԵՊՔՈՒՄ

Օդար մարմինները կարող են ընկնել ըմպանի, կերակրափողի, շնչառական ուղիների, աքերի մեջ, մաշկի դաշտ և այլն:

Ընպանի, կերակրափողի և շնչառական ուղիների մեջ ուղեկցությունը ժամանակ հաճախ ընկնում են մսի, ծկան ու կորներ, ինչպես նաև՝ աշխարհանքի ժամանակ՝ քորոց, մանր մեխի և այլ առարկաներ՝ բերանի մեջ առնելու դեպքում: Այդ ժամանակ կարող են առաջանալ ցավեր, շնչառության վարացում, հազի նոպա և նոյնիսկ շնչահեղձություն:

Նացի կորոց, շիլա, կարսոֆիլ ուղեկցությունը օդար մարմինը կերակրափողից սրբանքս անցնելու փորձերը մեծ մասամբ հաջողություն չեն բերում: Այդ իսկ պարբերությունը պարբադիր պեսքը է դիմել բժշկի:

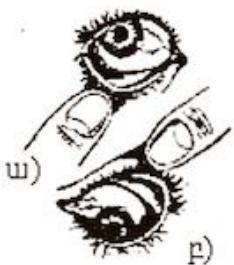
Օդար մարմինները մանր մասնիկների դեղուով (մեփաղի, քարի, փայտի բեկորներ, ավազահապիկ, միջարներ և այլն) աչքի մեջ ընկնելով, առաջացնում են ցավ, արցունք, և կարող են աչքի վնասվածքի և դեղուության վարանալու պարբերությունը դառնալ: Եթե աչքի մեջ փոշեհապիկ է ընկել, ապա այն կարելի է հեռացնել աչքը ջրի շիթով լվանալով, շիթն ուղեկցությունը արդարին անկյունից (քունքից) դեպի ներս (քիթի կողմը):

Կարելի է նաև կոպը շրջել և ավազահապիկը հեռացնել մաքուր, խոնավ բամբակով կամ մաքուր թաշկինակով (նկ. 45): Աչքը դրորել չի կարելի: Փոշեհապիկը եղջերադանթից ինքնուրույն հեռացնել չի կարելի: Դա պեսքը է անի միայն բուժաշխատողը և ընդ որում որքան հնարավոր է շուրջ. փոշեհապիկն ինչքան երկար մնա աչքի մեջ, այնքան շատ կվնասի եղջերադանթից և կմեծանա բարդացման վրան:

գավորությունը, ընդհուպ մինչև խոց առաջանալը: Աչքը ծածկելով չոր, մանրէազերծ վիրակապով (նկ. 46), պեսքը է փուժածին որքան հնարավոր է շուրջ հասցնել բուժհասքապություն:

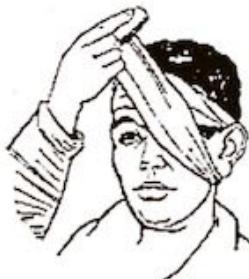
Փափուկ հյուսվածքների մեջ (մաշկի, եղունգի գուակ և այլն) ընկած օփար մարմինները վրանգավոր են նրանով, որ նրանց հետ միասին թափանցում են մանրէներ, որոնք օփար մարմինի շուրջը առաջացնում են բորբոքային պրոցես: Փափուկ հյուսվածքներից օփար մարմինը ինքնուրույն կարելի է հեռացնել միայն այն դեպքում, եթե վսկրա ես, որ կարող ես դա անել հեշտությամբ և ամրողության (անմնացորդ):

Փոքր իսկ դժվարության դեպքում պեսքը է դիմել բժշկի: Օփար մարմինը հեռացնելուց հետո այդ դեպին պեսքը է յոդ քսել և մանրէազերծ վիրակապ դնել:

Նկ. 45. Աչքի զննումը.

- ա) ներքին կոպի ձգելը
- բ) վերևի կոպի բարձրացնելը

Նկ. 46. Վիրակապ դնելը աչքի վնասվածքի դեպքում

12. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՒՇԱԹԱՓՈՒԹՅԱՆ ԶԵՐՄԱԽԱՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՐԵՎԱՆԱՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՊՀՈՒՄ

Ուշաթափությունը գիրակցության հանկարծակի, կարճարև կորուսք է (մի քանի վայրկանից մինչև մի քանի բոպե)՝ ուղեղից արյան հանկարծակի հեփուսքի պարբառով: Ուշաթափությանը սովորաբար նախորդում է՝ զիսապկույքը, աչքերի առաջ մժնելը, ականջներում խշողը, իսկ երբեմն նաև՝ սրբիսառնոցն ու փախումը: Ուշաթափությունը կարող է լինել վախի, ուժեղ ցավի, արնահոսության, մարմնի դիրքի՝ հորիզոնականից ուղղաձիգի կրրուկ փոփոխման հեթևանքով: Ուշաթափության ժամանակ դուժածն առար քրպնում է, վերջույթները սաշում են, երակազարկը դառնում է հաճախակի և թույլ, շնչառությունը՝ մակերեսային, մաշկը՝ գունավը: Օգնություն ցույց փալու ժամանակ դուժածին պեսքը է պառկեցնել մեջքի վրա այնպես, որ գլուխը ցածր լինի իրանից, արձակելի շնչառությունը դժվարացնող հագուստը, ապահովել թարմ օդի ներփակը, դեմքին ցանել սառը ջուր, փալ հովութելու անուշադրի սպիրով թրջած բամբակ, թեթևակի խփել այգերին: Գիրակցությունը կորցրած վիճակում դուժածը կարող է փսխել, այդ պարբառով գլուխը պեսքը է կողքի թեքել: Նարկ չկա գլխին սառը թրջոց կամ սառուց դնել:

Զերմախարությունը կամ **արեախարությունը** առաջանում է օրգանիզմի օգալի գերիարացումից և դրա հեթևանքով՝ դեպի ուղեղը արյան ուժեղ հոսքից: Դա լինում է այն դեպքերում, եթե ջերմային բաղանար խախտվում է և դրաց սրացված ու օրգանիզմում կուրակվող ջերմության անջապումը (ջերմափոխանակությունը) ինչ-որ պարբառով դժվարանում է: Գերփարացման են հանգեցնում շրջապարող օդի բարձր ջերմասրբիճանը, զգալի խոնավությունը, խոնավություն չանցկացնող (ուեփինապար կամ բրեգեն-փե): հագուստը: Գերփարացմանը նպաստում են ծանր ֆիզիկական աշխատանքը, ալկոհոլային հարբածությունը, քնարփությունը, ջուր խմելու և սնվելու ռեժիմի խախտումը:

Զերմախարության ժամանակ վարանում է ինքնազգացողությունը, առաջանում է թուլություն, ուժեղ շոգի զգացում, մաշկի կարմրություն, առար քրինարդարդություն (քրինիզը հոսում է կաթիլներով), սրբի արագացած զարկեր, շնչարգելություն, զարկեր և ծանրություն քրնքերում, զիսապկույքը, գլխացավը, սրբիսառնոց, երբեմն՝ փախում: Մարմնի ջերմասրբիճանը բարձրանում է մինչև $38\text{-}40^{\circ}\text{C}$, երակազարկի հաճախությունը՝ հասնում րոպեում 100-120-ի:

Զերմախարությունը բնութագրվում է օրգանիզմում ջերմության սահմանային կուրակումով (մարմնի ջերմասրբիճանը՝ $41\text{-}42^{\circ}\text{C}$ և ավելի), գիրակցության մթազնումով՝ ընդհուպ երա լրիվ կորուսքը, մկանների դարբեր խմբերի ջղաձգությամբ, շնչառության և արյան շրջանառության խախտումով: Նարավոր են՝ զգայախառնություն և զառանցանքը: Մաշկը դառնում է չոր և փար, լեզրին նոյնպես չոր, երակազարկը հազիվ շոշափվող և անհամաշափ: Եթե ջերմախարության դեպքում օգնությունը ժամանակին ցույց

չփրվի, հնարավոր է մահացու ելք: Մարդը մահանում է շնչառության և արյան շրջանառության խախտման հետևանքով:

Արեւահարությունը առաջանում է, եթե մարդը երկար ժամանակ գլուխը բաց գինվում է արևի ուղիղ ճառագայթների վակ: Արևահարության նշանները նույնն են, ինչ որ ջերմահարության ժամանակ:

Ջերմահարության և արևահարության դեպքում օգնությունը կայանում է հենքվալում. դրության պեսքը է շփապ լուղափոխել զով լուղ, պառկեցնել մեջքի վրա՝ գլխի փակ դնելով ծալված հազուսքը, հանել կամ արձակել հազուսքը, գլուխն ու կուրծքը թրցել սառը ջրով, սառը թրցոց կամ սառույց դնել գլխին (ճակարի վրա, զազաթի շրջանում, ծոծրակին) և աճուկային, անրակարգակի, ծնկարակի շրջաններում, որպես կուրպակված են շափ անորներ: Եթե մարդու զիրակցությունը փեղն է, ապա նրան կարելի է փալ թունդ սառը թեյ, կամ սառը աղի ջուր: Եթե դրության մուր խախտված է շնչառությունը և երակազարկ չկա, անհրաժեշտ է կարարել վերակենդանացման միջոցառումներ՝ արհեստական շնչառություն և սրբի արբարին մերսում:

13. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԹՈՒՆԱՎՈՐՎԵԼՈՒ ԺՈՒՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ ԴԵՊՔՈՒՄ

Գազերից թունավորվելու ժամանակ, այդ թվում ացեփիլենից, շնորհագից, բնական գազից, թենինի գոլորշիներից և այն, առաջանում է գլխացավ, զարկեր քունքերում, խշոց ականջներում, ընդհանուր թուլություն, գլխապտույք, սրբի արագ զարկեր, սրբիառնոց և փսխում:

Ուժեղ թունավորումների ժամանակ առաջանում է քննկորություն և ապագիրայի (հոգեկան անդարբերության) վիճակ, իսկ ծանր թունավորումների ժամանակ՝ անկանոն շարժումներով, գրգռված վիճակ, շնչառության խանգարում, բիբերի լայնացում: Գազավորված գորուց դրության դուրս բերելուց հետո անհրաժեշտ է նրան պառկեցնել ուղերքը բարձր դիրքով, շփել մարմինը, փակ ծածկել, փալ հոգություն անուշադրի սպիրը: Անգիրակից վիճակում դրության կարող է փսխել, այդ պարճառով պեսքը է գլուխը կողքի թերեւ:

Շնչառությունը դադարելու դեպքում պեսքը է արհեստական շնչառություն փալ: Թունավոր գազերով թունավորվելու բոլոր դեպքերում դրության կարգությունը կաթ խմեցնել:

Ազորի օրսիդից թունավորվելու դեպքում, դրության պեսքը է փալ խմելու սողայով փաք կաթ:

Քլորից թունավորվելու դեպքում, անհրաժեշտ է աչքերը, թիթը և թերանը լվանալ խմելու սողայի լուծույթով (մեկ բաժակ ջրին՝ կես թեյի գդալ) և փոքր կումերով խմեցնել սողայով փաք կաթ:

Կոկորդի այլուրից ժամանակ, պեսքը է պարանոցի շրջանում դնել «փաք»:

Ամոնիակից թունավորվելու դեպքում անհրաժեշտ է շնչառական ուղիներ ներշնչել ջրի փաք գոլորշիներ, որի մեջ լուծված է բացախ կամ կիբրունաթթվի մի քանի բյուրեղիկ և խմեցնել գոլ կաթ: Կոկորդի այլուրից ժամանակ պեսքը է պարանոցի շրջանում դնել «փաք»:

Պարահարար ամոնիակի լուծույթ խմելու դեպքում, անմիջապես պեսքը է վրայից խմել բացախաթթու ավելացրած 8-10 բաժակ ջուր (մեկ բաժակ ջրին՝ մեկ թեյի գդալ՝ փսխում առաջանելու համար, խմել կաթ):

Ածխածնի օրսիդից (CO) թունավորվելու բոլոր դեպքերում անհրաժեշտ է անմիջապես բժիշկ կանչել: Պեսքը է հենքվել, որ դրության ջրին, քանի որ քնած ժամանակ նվազում է շնչառությունը և հետևաբար՝ թթվածի մուսքը օրգանիզմ, և դրության կարող է մահանալ (դրության մանածելն ու ուժեղ քաշը շեն արգելվում է, քանի որ ֆիզիկական ծանրաբեռնվածությունը կարող է հանգեցնել մահվան): Նպաստակահարմար է թթվածնի բարձիկից մաքուր թթվածին փալ շնչելու:

Հիդրազինիդրագից թունավորվելու դեպքում (թերանով) անհրաժեշտ է դրության լվանալ՝ ջուր խմեցնելով առաջանել փսխում, փալ լուծողական (մեկ բաժակ ջրին 1-2 ճաշի գդալ դառը (անզլիկան) այդ) և շփապ հասցնել բուժհաստակություն:

Հիդրազինիդրագի և նրա ջրային լուծույթների՝ մաշկի վրա ընկնելու դեպքում, վնասված դեղը անհրաժեշտ է լվանալ մեջ քանակությամբ ջրով (ավելի լավ է սկզբում մշակել եթիլային սպիրուով) և բանել հետևյալ բաղադրություններից մեջը. ա) 20% պարաֆին, 20% ցերեզին, 60% վագելինի յուղ, բ) 3% ցինկի օքսիդ, 14% սփենարին, 83% բուսական յուղ:

Աչքերի մեջ հիդրազինիդրագի ընկնելու դեպքում, անհրաժեշտ է աչքերը երկար լվանալ հոսող ջրով:

Սինթետիկ «իվլիոլ» յուղից թունավորվելու դեպքում (թերանով), դրության դրախ են խմելու մի քանի բաժակ գոլ ջուր՝ առաջանելով փսխում, և կրկնում այդ գործողությունը մի քանի անգամ: Դրանից հետո դրախ են խմելու սողայի լուծույթ (կես բաժակ ջրին՝ բառորդ թեյի գդալ սողա), որին ավելացված է 2-3 ճաշի գդալ ակդիվացված ածուխ: Ներու դրության պեսքը է շփապ հասցնել բուժհաստակություն:

«Իվլիոլ» մաշկի վրա ընկնելու դեպքում պետք է մաշկը սրբել կրորով (զգուշորեն, որ չներծծվի), իսկ հետո խնամքով լվանալ օճառով և փառ ջրով: «Իվլիոլ» աչքի մեջ ընկնելու դեպքում անհրաժեշտ է աչքերը լվանալ մեծ ջանակությամբ ջրով:

Սննդից թունավորվելու դեպքում (թունավոր սունկից, բույսերից, փշացած մթերքից) դրուժածի մոտ առաջանում է գլխացավ, փսխում, ցավեր որովայնի շրջանում, ընդհանուր թուլություն: Երբեմն սկսվում է փորլուծություն, բարձրանում է ջերմությունը:

Տուժածի օգնությունը՝ սպամոքսի լվացումն է: Նրան փալիս են խմելու 3-4 բաժակ ջուր, կամ կալիումի պերմանգանաթթվի (մարգանցովկա) թուլ լուծույթ՝ առաջացնելով փսխում: Լվացումը կարարում են մի քանի անգամ, հետո փալիս են խմելու ակդիվացված ածուխի լուծույթ (1 բաժակ ջրին՝ 2-4 ճաշի գդալ ածուխ):

Դրանից հետո դրուժածին պետք է խմեցնել փառ թեյ, պառկեցնել, փառ ծածկել, մինչև բժշկի գալը: Ընչառության և արյան շրջանառության խախտման դեպքում անհրաժեշտ է առանց հապաղելու անցնել արհեստական շնչառություն փալուն և սրբի արդարին մերսմանը:

14. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽԱՅԱՎԱԾՔԻ ԴԵՊՈՒՄ

Թունավոր օձերի և միջապների խայթելու դեպքում առաջանում են գլխապտույք, սրբիսառնոց, փսխում, բերանի չորություն և դառը համ, արագացած սրբիսից, շողի զգացում, շնչարգելություն և քնկություն: Բացառիկ ծանր դեպքերում կարող է նկարվել՝ ջղաձգություն, գիրակցության կորուսդ, շնչառության ընդհանում: Խայթված լիեղում առաջանում է այրող ցավ, մաշկը կարմրում է և այբուցվում: Օձի խայթելու դեպքում օգնությունը կայանում է (որքան կարելի է արագ) թույնն արդածելու (մշղապես այն թքելով) և թույնի փարածումը դանդաղեցնելու նպատակով դրուժածի շարժունակությունը սահմանափակելու մեջ:

Օգնություն ցույց փուղի համար թույնի արդածումը վկանգավոր չէ, նույնիսկ, եթե բերանում քերծվածքներ կան: Խայթած ուղղությունը պետք է բինտով կապել առողջ ուղղին և փակը որևէ բան դնելով՝ բարձրացնել: Խայթված ծեղզը անհրաժեշտ է անշարժացնել ծալած դիրքում: Տուժածին հարկավոր է մեծ քանակությամբ հեղուկ փառ (լավ է փառ թեյ): Ոչ մի դեպքում չի կարելի խայթված վերջույթի վրա լարան դնել, խայթված լիեղը այրել, թույնի հեղչու հեռացնան համար կրրվածքներ անել, դրուժածին ալկոհոլային խմիչք փառ: Տուժածին անհրաժեշտ է ուղարկել բուժասարապություն: Կանել կամ փոխադրել՝ միայն պառկած դիրքում:

Միջապների (մեղուների, այծակների, իշամեղուների, ձիաբռուների) կծելու կամ խայթելու դեպքում, պետք է հեռացնել խայթը, եթե մնացել է մաշկի մեջ, այբուցի փեղը դնել «սառը» (սառույց, սառը ջրով պարկ, սառը թթոց) դրուժածին փառ մեծ քանակությամբ հեղուկ: Տուժածին արգելվում է ալկոհոլ ընդունել, քանի որ այն նպաստում է անոթների թափանցելությանը և թույնը պահում է բջիջներում, որն էլ բերում է սասպիկ այբուցման:

Միջապների թույնի նպարմամբ գայուն մարդկանց մոտ (ալերգիկ հակազդում) միջապների խայթելուց հետո կարող է առաջանալ կոկորդի և լեզվի այբուց և անաֆիլակտիկ (անպաշտպանվածության) ցնցում (գիրակցության կորուսդ, սրբանոթային և նյարդային համակարգերի և այլ օրգանների գործունեության խանգարում): Այդ դեպքում դրուժածին անհրաժեշտ է փառ 1-2 հար դիմենորու և 20-25 կարգի կորդիամին, շուրջը դնել փառ ջրով ջեռակներ և շփառ հասցնել բուժասարապություն:

Ընչառության խանգարման և սրբի կանգառի ժամանակ պետք է արհեստական շնչառություն փառ և կարարել սրբի արդարին մերսում:

Կենդանիների կծելու դեպքում, նույնիսկ եթե կծող կենդանին բոլորովին առողջ դրես ունի, անհրաժեշտ է վերքի և ճանկովածքի շուրջը յոդ քսել և դնել մանրէազերծ վիրակապ: Տուժածին պետք է ուղարկել բուժասարապություն՝ կարաղության դեմ պարզվաբումներ կափարելու համար: Բժշկի մոտ պետք է ուղարկել նաև այն անձանց, որոնց մաշկի վրա, աչքերի, քթի կամ բերանի մեջ է ընկել կարաղած կենդանու թուքը:

15. ԱՌԱՋԻՆ ՕԳՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԽԵՂԴՎԵԼՈՒ ԴԵՊՈՒՄ

Խեղդվողին առաջին օգնություն ցույց փառ կախված է խեղդվելու ձևից: Տարբերվում են խեղդվելու երկու ձև: **Կապույտ** (կապույտ ասֆիլիսիա)՝ շնչահեղձություն, որի ժամանակ ջուրը լցվում է թոքերը, և **գունավոր** (սպիտակ ասֆիլիսիա)՝ շնչահեղձություն, երբ ջուրը չի թափանցում թոքերը:

Կապույտ դրեսավակը պարահում է ավելի հաճախ և առաջանում է, երբ խեղդվողը անմիջապես չի ընկդմվում ջրի մեջ, այլ փորձում է մնալ ջրի մակերեսին՝ ծախսելով բավականին էներգիա: Ընչառությունը

դառնում է անհամաշափ: Շնչելիս կու է դրախ մեծ քանակության ջուր, որը գերլցնում է սրամոքը: Դժվարանում է շնչառությունը և մեծանում է մարմնի զանգվածը: Առաջանում է թթվածնի սով՝ հիպոքսիա: Զրի մեջ Վերջնականապես ընկղմվելուց հետո մարդո բնազդորեն պահում է շնչառությունը: Սաստկացող հիպոքսիան բերում է գիրակցության կորստի, մաշկը կապում է: Եթե առաջանում է թոքերի այդուց, բերանից և քրից արդարությունը է փրփուր, սիրտը կանգ է առնում:

Խեղդվելու գունագի տեսակը լինում է այն մարդկանց մոտ, որոնք չեն փորձում պայքարել կյանքի համար և արագ իջնում են հաստակ, կամ խեղդվում անզիրակից վիճակում: Սառը ջրի հետ շփման ժամանակ առաջանում է շնչառության և սրբի հանկարծակի կանգ: Կոկորդում հայրնված ջուրը առաջացնում է ծայնախոռոչի բնազդային փակում և շնչառական ուղիները դառնում են անանցանելի: Այդ ժամանակ ջուրը չի թափանցում թոքերը:

Խեղդվելու կապույտ տեսակի ժամանակ գումածին ջրից հանելուց հետո նախ պեսք է շնչառական ուղիներից հեռացնել ջուրը: Փրկարարը պեսք է գումածին որովայնով դեպի ներքև դնի իր ծալած ծնկի վրա, այնպես, որ ծնկին հենվի նրա կրծքավանդակի ներքևի մասը, իսկ իրանի վերին մասն ու զլուխը կախվեն ներքև: Մի ձեռքով պեսք է սեղմի կզակը կամ բարձրացնի գումածի զլուխը, որպեսզի բերանը բաց լինի, և մյուս ձեռքով եռանդուն սեղմելով (մի քանի անգամ) մեջքը, օգնի ջրի հեռացնանը (նկ. 47): Զրի արդարությունը դադարելուց հետո գումածին պեսք է պառկեցնել մեջքի վրա, մաքրել բերանի խոռոշը և սկսել արհեստական շնչառություն փալը: Եթե գումածին քներակը չի զարկում և բիբերը լայնացած են, պեսք է անմիջապես սկսել սրբի արդարին մերսումը:

Խեղդվելու գունագի տեսակի ժամանակ գումածին ջրից հանելուց հետո պեսք է անմիջապես սկսել վերակենդանացնան միջոցառումների (արհեստական շնչառություն և սրբի արդարին մերսում) կադրաբելը: Եթե փրկարարը մնանակ չէ, ապա մյուսները այդ ընթացքում պեսք է շինեն և գարացնեն գումածի մարմինը: Եթե գումածը սկսի շնչել, պեսք է նրան հոգութելու դրական անուշադրի սպիրը: Եթե գումածը ուշքի է եկել, նրան պեսք է խմեցնել 20 կարի վալերիանի (կարպվախով) թուրմ, հազցնել չոր հագուստ, դրա ծածկել, թունդ թեյ դրա և ապահովել հանգիստ վիճակ, մինչև բժշկի գալը:

Նկ. 47. Զրի հեռացնանը գումածի թոքերից ու սրամոքսից

16. ՏՈՒԺՎԾԻՆ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼՆ ՈՒ ՓՈԽՎԴՐԵԼԸ

Դժբախսի պարահարների դեպքում անհրաժեշտ է ոչ միայն անհապաղ օգնություն ցույց դրա գումածին, այլև՝ արագ և ճիշդի հասցնել նրան մորթակա բուժհաստափություն: Տեղափոխելու և փոխադրելու կանոնների խախտումը կարող է անուղղելի վնաս հասցնել գումածին:

Տուժածին բարձրացնելու, փեղափոխելու և փոխադրելու ժամանակ անհրաժեշտ է հետևել, որ նա գրնչի հարմար դիրքում և զրափահարել նրան: Չեղքերի վրա, առանց պարզաբանի փեղափոխելու ժամանակ, օգնություն ցույց տվողները պեսք է շարժեն համաքայլ, մանր քայլերով, փոքր-ինչ ծալված ծնկներով: Տուժածին պեսք է բարձրացնել և պարզաբանին դնել ներդաշնակ շարժումներով, ավելի լավ է հրամանով:

Տուժածին պեսք է վերցնել առողջ կողմից, այդ դեպքում օգնություն ցույց դրվողները պեսք է իշնեն նույն ծնկի վրա և ձեռքերն այնպես մղցնեն գումածի մեջքի, զլխի, ուղքերի, հետույքի դրական անանցան նրա մարմնի մյուս կողմից:

Պեսք է աշխատել գումածին չփեղափոխել պարզաբանի մոտ, այլ ծնկած գեղից վեր չկենալով, նրան թեթևակի բարձրացնել գերինց, որ պարզաբանը մղցնեն նրա դրական կարևոր է կոպրվածքների ժամանակ, այդ դեպքում պեսք է որևէ մեկը պահի կոպրված գեղը:

Գլխի, գանգոսկրի ու զիխուղեղի, ողնաշարի ու ողնուղեղի, որովայնի վնասվածքի դեպքում, կոնքոսկրի և սփորին վերջութեների կոբրվածքների դեպքում, դրուժածին փոխադրուում են մեջքի վրա պառկած դիրքում: Տուժածի գլուխը պետք է կողքի թերեկ, որպեսզի փախուցք և արյունը չընկնեն շնչառական ուղիների մեջ: Վնասված ողնաշարով դրուժածին փոխադրենու դեպքում պարզաբանի պասպարտի վրա պետք է դնել լայն փախուրակ, իսկ նրա վրա՝ հազուսքը դրուժածը պետք է պառկի մեջքի վրա: Տախտակ չինելու դեպքում դրուժածին պարզաբանի վրա պետք է պառկեցնել դեմքով ներքև (փորի վրա):

Սփորին ծնողի կոբրվածքի դեպքում, եթե դրուժածը շնչահեղձ է լինում, նրան պետք է պառկեցնել փորի վրա, դեմքով ներքև:

Որովայնի վնասվածքի, կամ կոնքոսկրի կոբրվածքի դեպքում, դրուժածին պետք է պառկեցնել մեջքի վրա՝ «գորդի» դիրքով:

Կրծքավանդակի վնասվածքի դեպքում, դրուժածին պետք է դրուժափոխել կիսանսպած դիրքում մեջքի դրակ դնելով հազուսքը: Հարթ դեղերով զնալիս, դրուժածին պետք է դրուժափոխել ուրբերով դեպի առաջ: Մարով կամ սանդուղքով բարձրանալիս, ինչպես նաև՝ երբ դրուժածը գրնվում է անգիտակից վիճակում, նրան պետք է դրուժափոխել գլուխը դեպի առաջ: Որպեսզի պարզաբան չընթափվի, ներքևում գրնվող օգնություն ցույց դրուժները պետք է բարձրացնեն պարզաբանը: Ցնցումները կանխելու և պարզաբան չընթափահարելու համար օգնություն ցույց դրուժները պետք է քայլեն ոչ համարայլ, մանր քայլերով:

Պարզաբանով դրուժափոխելու ժամանակ պետք է հենքնել դրված վիրակապերի և դրափառավանդների վիճակին: Երկար դրամություն դրանելու ժամանակ պետք է դրուժածի դիրքը, ուղղել զիխադեղը, դրակը դրված հազուսքը, հազեցնել ծարավը (քայլ ոչ որովայնային վնասվածքի դեպքում), պաշտպանելով գրփից ու վար եղանակից:

Տուժածին պարզաբանով դրուժափոխելու ժամանակ պետք է վարվել այնպես, ինչպես պարզաբանին դնելիս: Տուժածին պարզաբանով հեռու դրամություն դրանելիս, օգնություն ցույց դրուժները պետք է օգրվեն ուսափոկերից, որոնք կապում են պարզաբանի բոնակներից և անցկացնում իրենց պարանոցին: Ծանր վնասվածքներով դրուժածին փոխադրելիս, լավ է նրան մեքենայի կամ սայլակի մեջ դնել հենց նույն պարզաբանով՝ դրակը փոելով խոր, ծղոր և այլն: Տուժածին պետք է փոխադրել զգուշորեն՝ խուսափելով ցնցումներից:

ՏՈՒԺԱԾԻՆ ՕԳ ՇԵՆԱՐԱՆԻՑ ԻԶԵՑՆԵԼԸ

Աշխափանքի ժամանակ դժբախսդ պարահարի դեպքում, երբ գումածը անզիփակից վիճակում գրնվում է ՕԳ հենարանի վրա, պետք է գիրենալ, թե ինչպես կարելի է իջեցնել նրան հենարանից: Դրա համար ՕԳ-ի վրա աշխափանքներ կափարող բրիգադը պետք է հանդերձված լինի հարուկ հարմարանքներով.

հենարանին ամրակապելու հարմարանք ունեցող միահեռվակ բազմաճախարակով, առնվազն 10 մմ դրամագծով և հենարանի կրկնակի բարձրության երկարությամբ (20 մ և ավելի) կապրոններում կամ բամբակե պարանով,

ՕԳ-ի լարմանը համապատասխանող էլեկտրապաշտպանից միջոցներով:

Շենարանից գումածին իջեցնելու համար նախափեսված բազմաճախարակը պետք է ունենա պարան և լինի նշգրապես պարտասդ օգբագործմանը:

Տուժածին հենարանից իջեցնելուց առաջ պետք է միջոցներ ձեռք առնել՝ օգնություն ցույց փոփոխին հոսանքահարվելու ու բարձրությունից վայր ընկնելու բացառելու համար: Նոսանքահարման հենարավորությունը կանխելու համար անհրաժեշտ է պահպանել լարման փակ գրնվող ՕԳ-ից թույլափրելի հեռավորությունն ըստ «Էլեկտրակայանքների շահագործման անվտանգության գեխնիկայի կանոնների»: Եթե թույլափրելի հեռավորությունները հնարավոր չեն պահպանել, ապա ՕԳ-ն պետք է անշարժի փոխարկիչ սարքով կամ արհեստական կարծ միացում սրբեղծելու միջոցով՝ մինչև 20 կՎ ՕԳ-ի վրա մերադալար ներփելով: Տուժածի մուր կարելի է բարձրանալ հարուկ վերհան մեխանիզմների կամ հենարանի վրա բարձրանալու հարմարանքների (ճամկեր, մազլցիչներ) միջոցով: Անպայման պետք է օգտվել մոնիշյորի գորուց և պաշտպանից սաղավարդից:

Շենարանի վրա բարձրանալիս պետք է իր հետ ունենալ նաև գումածին իջեցնելու համար նախափեսված բազմաճախարակը: Վերջինս պետք է հոսանքիորեն ամրացվի հենարանի կառուցվածքային գրարերին (լայնակ, կեռ և այլն)՝ գումածից վերև գդնվող մասերում: Որից հետո պարանի մի ծայրը պետք է կապել գումածի մոնիշյորի գորուց կամ օղակածն անցկացնել անութների փակից այնպես, որ իջեցնելիս գումածը գրնվի ուղղածիկ դիրքում և օղակի միջից չսահի: Պարանի մյուս ծայրը իջեցնել գետինին: Այդ ծայրը պետք է 1-2 անգամ փաթաթել հենարանի գլանածն որևէ դրարի (կանգնակ, լայնակ, կեռ և այլն) շուրջ իջեցնելու ժամանակ արգելակման մոմենտ սրբեղծելու և գումածին լրացուցիչ վնասվածքներ չպատճառելու համար:

Բարձանալով հենարանի վրա, պետք է արագ որոշել գումածի վիճակը և վերակենդանացման միջոցառումներ ձեռնարկելու անհրաժեշտության դեպքում կափարել թոքերի երկու ներփշում և առանց հապաղելու իջեցնել գետինին: Գետինի վրա կանգնած մարդը պետք է պարանից ձգելով մի փոքր բարձրացնի գումածին, որպեսզի հնարավորություն դրան ճանկերից (մազլցիչից) ու մոնիշյորի գորուց: Տուժածին հենարանից ազափելուց հետո պետք է զգուշորեն և արագ իջեցնել գետինին և շարունակել առաջին օգնություն ցույց փալը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

1.	Ընդհանուր դրույթներ	3
2.	Տուժածին վնասվածքահարույց գործուների ազդեցությունից ազատելը	5
3.	Վիճակի գնահարումը: Առաջնահերթ օգնությունը ցանկացած դժբախտ պարահարի դեպքում	12
4.	Կենդանացման եղանակները կյանիկական մահվան դեպքում	14
5.	Առաջին օգնությունը էլեկտրական հոսանքից փուժածներին	19
6.	Առաջին օգնությունը վիրավորվելու դեպքում	19
7.	Առաջին օգնությունը արյունահոսության ժամանակ	20
8.	Առաջին օգնությունը՝ կուրրվածքների, հոդախախտումների, ճմլվածքների (սալօարդի) և կապանների (ջիլերի) գերձգման դեպքում	23
9.	Առաջին օգնությունը այրվածքների դեպքում	27
10.	Առաջին օգնությունը ցրտահարման դեպքում	28
11.	Առաջին օգնությունը մարդու օրգանների մեջ օդար մարմին ընկնելու դեպքում	29
12.	Առաջին օգնությունը ուշաթափության, ջերմահարության և արևահարության դեպքում	30
13.	Առաջին օգնությունը թունավորումների դեպքում	31
14.	Առաջին օգնությունը խայթվածքի դեպքում	32
15.	Առաջին օգնությունը խեղդվելու դեպքում	32
16.	Տուժածին փեղափոխելն ու փոխադրելը	33
	Հավելված	35